

تحلیل سیاست‌های جذب جوانان در مناطق روستایی و بخش کشاورزی، دلالت‌هایی برای نظارت و قانونگذاری

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

تاریخ انتشار:

۱۴۰۴/۴/۲۸

شماره مسلسل: ۲۰۸۳۳

کد موضوعی: ۲۵۰

مرکز پژوهش‌های
مجلس شورای اسلامی

عنوان گزارش:

تحلیل سیاست‌های جذب جوانان در مناطق روستایی و بخش کشاورزی،
دلالت‌هایی برای نظارت و قانونگذاری

نوع گزارش: طرح/ لایحه راهبردی نظارتی پیش نویس قانونی

نام دفتر:

مطالعات زیربنایی (گروه کشاورزی و توسعه روستایی)

تهیه و تدوین:

بهزاد دوستی سبزی (گروه کشاورزی و توسعه روستایی)

مدیر مطالعه:

حجت ورمزیاری

ناظران علمی:

محمدحسن معادی رودسری، میثم پیله‌فروش

اظهارنظر کنندگان داخل مرکز:

محسن ردادی (دفتر مطالعات اجتماعی)، ریحانه رحمانی‌پور (دفتر مطالعات فرهنگ آموزش)، محمدرضا تهمک
(دفتر مطالعات اجتماعی)

ویراستار ادبی:

سیده مرضیه موسوی راد

گرافیک و صفحه آرایی:

حمیده سادات وفایی

واژه‌های کلیدی:

۱. جوانان، جذابیت روستا
۲. گروه‌های جهادی
۳. سیاستگذاری
۴. کارآفرینی

تاریخ شروع مطالعه:

۱۴۰۳/۱۰/۵

فهرست مطالب

۶	چکیده
۷	خلاصه مدیریتی
۹	۱. مقدمه
۱۱	۲. پیشینه پژوهش
۱۴	۱-۲. روند اجرایی بخش خدمات فاضلاب کشور
۱۵	۳. جوانان و توسعه روستایی
۱۵	۱-۳. عوامل جهت‌دهنده به فعالیت جوانان در محیط‌های روستایی
۱۶	۲-۳. مهاجرت برنامه‌ریزی شده، راهبردی برای بهره‌مندی از ظرفیت جوانان
۱۷	۳-۳. آینده جوانان در مناطق روستایی؛ چارچوبی برای مقامات محلی و منطقه‌ای
۲۳	۴. تجارب جهانی در زمینه سازمان‌دهی جوانان در مناطق روستایی
۲۳	۱-۴. سیاست‌های کشورهای اروپایی در ارتباط با جوانان روستایی
۲۴	۲-۴. برنامه اشتغال جوانان روستایی در آفریقا
۲۵	۳-۴. پارک‌های کشاورزی جوانان در آفریقا
۲۶	۴-۴. ارائه تسهیلات مالی به کشاورزان جوان در ترکیه
۲۷	۵-۴. جوانان و بازاریابی محصول چای در چین
۲۷	۶-۴. توصیه‌های سیاستی مستخرج از تجارب جهانی
۲۸	۵. جایگاه جوانان روستایی در برنامه‌ها و اقدامات نهادهای دولتی و غیردولتی
۲۸	۱-۵. بنیاد برکت
۲۹	۲-۵. کمیته امداد امام خمینی (ره)
۲۹	۳-۵. بنیاد علوی
۳۰	۴-۵. سازمان بسیج سازندگی
۳۰	۵-۵. صندوق کارآفرینی امید
۳۰	۶-۵. باشگاه کشاورزان جوان
۳۱	۷-۵. هنرستان‌های کشاورزی
۳۲	۸-۵. طرح‌های مرتبط با فعالیت جوانان در مناطق روستایی و بخش کشاورزی
۳۳	۹-۵. آسیب‌شناسی اقدامات و طرح‌های صورت گرفته
۳۵	۶. جمع‌بندی و پیشنهادها
۴۱	منابع و مأخذ

فهرست جداول

۱۱	جدول ۱. سوابق پژوهشی موردبررسی در ارتباط با ارتقای جایگاه جوانان در مناطق روستایی و بخش کشاورزی
۳۹	جدول ۲. توصیه‌های سیاستی گزارش پیرامون ارتقای جایگاه جوانان در مناطق روستایی کشور

فهرست شکل

۱۶	شکل ۱. عوامل جهت‌دهنده به تحرکات فضایی جوانان در روستاها
----	--

تحلیل سیاست‌های جذب جوانان در مناطق روستایی و بخش کشاورزی، دلالت‌هایی برای نظارت و قانونگذاری

چکیده

با وجود رشد چشمگیر دانش‌آموختگان مرتبط با توسعه روستایی و پای کار بودن گروه‌های جهادی و همچنین خدمات‌رسانی ارزنده‌ای که بعد از انقلاب اسلامی به روستاهای کشور صورت گرفته است، اما این مناطق از جذابیت لازم برای زیست جوانان برخوردار نشده‌اند. گزارش حاضر با توجه به نقش کلیدی جوانان در مناطق روستایی، ضمن بررسی قوانین مربوطه و آسیب‌شناسی طرح‌ها و برنامه‌های اجرا شده در کشور، مروری بر تجارب جهانی داشته و در نهایت، سیاست‌هایی را برای جذب جوانان در مناطق روستایی و بخش کشاورزی ارائه داده است. طرح‌ها و اقدامات مذکور، با چالش‌های مختلفی از جمله نداشتن برنامه راهبردی و جامع، ضعف در دانش و مهارت‌های برنامه‌ریزی روستایی، کم‌توجهی به نیازهای اجتماعی و فرهنگی، موقتی بودن برنامه‌ها، غلبه رویکرد ارائه تسهیلات مالی و ارائه نشدن خدمات کسب‌وکار در قالب سازوکار مناسب همراه بوده است. تجارب جهانی نشان می‌دهد که برخی کشورها مجموعه‌ای از برنامه‌های اقتصادی، اجتماعی و سیاسی را برای ارتقای جایگاه جوانان در مناطق روستایی در نظر گرفته‌اند. بهبود مشارکت در سیاستگذاری، تأمین فضای اسکان و زیرساخت‌های مورد نیاز، ایجاد فضاهایی برای آزمایش ایده‌های نوآورانه و تسهیل ورود نیروی کار از مدرسه و دانشگاه به بخش کشاورزی و کسب‌وکار فناوری پایه، از جمله این اقدامات بوده است. براساس بررسی‌های صورت گرفته در جهت ماندگاری و جذب جوانان در مناطق روستایی کشور نیاز است تا چارچوب جامعی از برنامه‌ها و اقدامات، تحت عنوان «برنامه اقدام جامع جذب و به‌کارگیری جوانان در مناطق روستایی» تدوین و در ادامه آن احکام قانونی مناسب برای پایدارسازی چارچوب مربوطه تقنین شود.

خلاصه مدیریتی

بیان / شرح مسئله

مناطق روستایی کشور با وجود خدمات ارزنده‌ای که بعد از انقلاب اسلامی دریافت کرده‌اند، از جذابیت کافی برای نگهداشت جوانان برخوردار نیستند. سهم سالخوردگان از جمعیت روستایی کشور طی ۳۰ سال گذشته بیش از دو برابر شده است. از سوی دیگر، در سال ۱۴۰۰، فقط حدود ۱۷ درصد از دانش‌آموختگان دارای تحصیلات عالی در رشته‌های کشاورزی، در کسب و کارهای بخش کشاورزی مشغول به کار شده‌اند و مابقی (حدود ۸۳ درصد) در سایر بخش‌های اقتصادی اشتغال داشته‌اند. نهادهای انقلابی و دستگاه‌های ذی‌ربط تلاش داشته‌اند شرایط مذکور را تغییر دهند، اما اقدامات مربوطه، با چالش‌هایی همراه بوده است. گزارش حاضر با توجه به نقش کلیدی جوانان در مناطق روستایی، ضمن بررسی قوانین مربوطه و آسیب‌شناسی طرح‌ها و برنامه‌های اجرا شده در کشور، مروری بر تجارب جهانی داشته و در نهایت، سیاست‌هایی را برای جذب جوانان در مناطق روستایی و بخش کشاورزی ارائه داده است. نبود برنامه‌ریزی جامع، ضعف در دانش و مهارت‌های برنامه‌ریزی روستایی، توجه ضعیف به نیازهای اجتماعی و فرهنگی، موقتی بودن برنامه‌ها و عدم تناسب آنها با نیازهای منطقه‌ای، غلبه رویکرد اعطای تسهیلات مالی، ارائه نشدن خدمات جامع توسعه کسب و کار و همچنین موازی‌کاری میان این نهادها از جمله آسیب‌هاست. البته وجود ۴۲ هزار گروه جهادی و اشتغال بیش از ۵۳۰ هزار دانش‌آموخته آموزش عالی در مناطق روستایی و همچنین تجارب و توانمندی‌های مربوطه، این امیدواری را ایجاد کرده است که از طریق تعریف یک برنامه اقدام جامع در ارتباط با جوانان بتوان اقتصاد روستایی را در کشور متحول کرد.

نقطه نظرات / یافته‌های کلیدی

بررسی تجارب کشورهای منتخب مؤید این موضوع است که در جهت ارتقای جایگاه جوانان روستایی، سیاست‌ها و برنامه‌های مختلفی به شرح زیر تدوین و اجرا شده است:

■ ایجاد فرصت‌های شغلی مناسب و ارائه خدمات و آموزش‌های کسب و کار،

■ توانمندسازی روان‌شناختی و تقویت مشارکت جوانان در فرایندهای تصمیم‌گیری به واسطه ایجاد انجمن‌ها و گروه‌های ویژه جوانان در راستای واگذاری مسئولیت‌های بیشتر به آنان،

■ ایجاد زیرساخت‌ها و ارائه خدمات اجتماعی،

■ فراهم کردن فضای کار برای جوانان از طریق در اختیار قرار دادن زمین و تأمین تسهیلات و تجهیزات مورد نیاز برای تولید در قالب سازوکارهایی مانند پارک‌های کشاورزی.

■ ارتقای روابط بین نهادهای دولتی با نهادهای غیرانتفاعی و بخش خصوصی.

پیشنهاد راهکارهای تقنینی، نظارتی یا سیاستی

براساس بررسی‌های صورت گرفته راهکارهای سیاستی زیر در جهت ساماندهی فعالیت جوانان در مناطق روستایی ارائه می‌شود:

۱. تدوین و اجرای «برنامه اقدام جامع جذب و به‌کارگیری جوانان در مناطق روستایی»: در جهت پاسخ‌گویی به نیازهای مختلف جوانان روستایی نیاز است تا چارچوب جامعی از برنامه‌ها و اقدامات تدوین و ملاک عمل قرار گیرد. پیشنهاد می‌شود چنین چارچوبی تحت عنوان «برنامه اقدام جامع جذب و به‌کارگیری جوانان در مناطق روستایی» تهیه شود. وزارت جهاد کشاورزی به‌عنوان متولی اصلی در همکاری با وزارت ورزش و جوانان، وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی، وزارت عتف، سازمان برنامه و بودجه، معاونت علمی، فناوری و اقتصاد دانش‌بنیان

ریاست جمهوری، سازمان نظام مهندسی کشاورزی و منابع طبیعی ایران، نهادهای انقلابی، گروه‌های جهادی و سمن‌ها، باید برنامه مذکور را تدوین و اجرا کند. این طرح در برگیرنده مجموعه‌ای از اقدامات به شرح زیر است:

■ **تعریف سازوکار تخصصی شکل‌گیری کسب و کارهای جذاب و فناوری پایه برای جوانان:** تجارب جهانی در قالب سازوکارهایی مانند مراکز رشد و شتاب‌دهنده‌های کسب و کار، بر ارائه مجموعه‌ای از خدمات توسعه کسب و کار شامل آموزش و توانمندسازی مهارت‌های شغلی و تسهیل در دسترسی به بازار تأکید داشته‌اند. تجربه‌نگاری این موضوع و ارائه سازوکارهای مربوطه در قالب «مراکز جهاد اقتصادی روستایی و عشایری» در گزارش کارشناسی مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی با عنوان «راهبری توسعه کارآفرینی دانش‌بنیان در مناطق روستایی و عشایری» با شماره مسلسل ۱۹۵۲۲ ارائه شده است.

■ **تعریف و اجرای طرح‌های تشویقی برای جوانان به‌ویژه در زمینه‌هایی چون تأمین زمین و زیرساخت‌ها و سایر امکانات مورد نیاز برای تولید، تأمین مسکن و بهبود زیرساخت‌های اطلاعاتی و فناوری ارتباطات.**

■ **فعال‌سازی شرکت‌های تعاونی روستایی، شرکت‌های سهامی زراعی و کشت و صنعت‌ها با استفاده از ظرفیت جوانان مستعد.**

■ **فراهم کردن زمینه‌های اثربخشی جوانان در تصمیم‌گیری‌های عمومی مرتبط با روستا از طریق تشکیل بدنه‌ای کارشناسی در زمینه «امور جوانان روستایی» در ذیل کمیته برنامه‌ریزی شهرستان‌ها.**

■ **ترویج ارزش‌ها و مزیت‌های زندگی در روستا و معرفی جوانان موفق روستایی با همکاری وزارت جهاد کشاورزی و صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران.**

■ **تحلیل نگرش‌ها، ترجیحات و نیازهای جوانان روستایی از طریق طراحی و اجرای پیمایش ملی.**

■ **تشکیل دبیرخانه هماهنگ‌کننده اقدامات و برنامه‌های نهادهای دولتی و عمومی در «سازمان پیشرفت و آبادانی روستاها و امور عشایری»:** بر طبق موازین بند «الف» ماده (۵۱) [قانون برنامه هفتم پیشرفت](#)، پیش‌بینی شده است، ضرورت خواهد داشت تا کلیه فعالیت‌های مرتبط با جوانان روستایی، در هماهنگی با سازمان پیشرفت و آبادانی روستاها و امور عشایری و در قالب یک دبیرخانه هماهنگ‌کننده، تعریف و به انجام برسد. این دبیرخانه موظف خواهد بود تا با ایجاد یک پایگاه داده، به کارگیری جوانان و ایده‌های خلاقانه در مناطق روستایی را رصد و ارزیابی کرده و در تعامل با دستگاه‌های مربوطه اقدامات لازم را پیش‌بینی و به انجام برساند و حمایت ویژه‌ای از آنها به عمل آورد.

شایان ذکر است که در تدوین و اجرای «برنامه اقدام جامع جذب و به کارگیری جوانان در مناطق روستایی»، باید عملیاتی‌سازی سیاست‌های موجود و بهره‌گیری از تجارب طرح‌های گذشته از جمله «[قانون راجع به واگذاری زمین به تحصیل کرده‌های کشاورزی](#)»، «[طرح سربازان سازندگی](#)» و «[طرح مهندسین ناظر مزارع گندم](#)» که به‌رغم نقاط قوت متوقف شده و یا به سرانجام مشخصی نرسیده‌اند، مورد تأکید قرار گیرد.

۲. **تدوین احکام قانونی تسهیلگر در زمینه شکوفاسازی توان جوانان روستایی:** در راستای ایجاد پشتوانه قانونی برای «برنامه اقدام جامع جذب و به کارگیری جوانان در مناطق روستایی»، ضرورت دارد احکام قانونی جامعی با محوریت موضوعاتی مانند تعریف سازوکار ایجاد اشتغال و توسعه کارآفرینی، تأمین زمین و زیرساخت‌های تولیدی مورد نیاز، تأمین مسکن، ارتقای مشارکت و نقش‌آفرینی اجتماعی-سیاسی جوانان، حمایت از استارت‌آپ‌ها و شرکت‌های نوآور و دانش‌بنیان، سازوکار ارتباط دانشجویان و دانش‌آموختگان با جامعه روستایی و بخش کشاورزی، تعریف مشوق برای مهاجرت معکوس و موارد مشابه دیگر تدوین شود.

همچنین ضرورت دارد «[قانون افزایش بهره‌وری بخش کشاورزی و منابع طبیعی](#)» به نحوی اصلاح شود که دوره‌های عملی کارورزی برای دامنه وسیع‌تری از رشته‌های مرتبط با کشاورزی و توسعه روستایی تعریف شود. بهترین رویکرد آن است که احکام مورد نیاز، در قالب طرح جامع توسعه روستایی کشور (ثبت ۳۵) مورد توجه قرار گیرد.

۱. مقدمه

همه کشورها در حال تجربه کردن یک گذار جمعیتی هستند که این موضوع در کشورهای در حال توسعه با افزایش جمعیت در سن کار، مهاجرت جوانان از روستاها و افزایش نامتوازن جمعیت شهرها همراه شده است [۱]. در ایران و در طی ۵۰ سال گذشته، سهم مناطق روستایی و عشایری از جمعیت کل کشور کاهش قابل توجهی داشته و از حدود ۵۵ درصد در سال ۱۳۵۰ به حدود ۲۴ درصد در سال ۱۴۰۰ رسیده است [۲ و ۳]. روند کاهش جمعیت روستایی کشور که غالباً متأثر از مهاجرت گروه‌های جمعیتی جوان‌تر بوده است، موجب شده تا در طی دهه‌های اخیر تعداد ۳۵۲۵۴ آبادی در کشور خالی از سکنه شوند. همچنین در سال ۱۴۰۰ از تعداد ۶۲۲۸۴ آبادی دارای سکنه حدود ۳۹۶۰۱ آبادی دارای جمعیت بالای بیست خانوار بوده‌اند و مابقی روستاها جمعیتی کمتر از این میزان داشته‌اند [۴]. از طرفی، برآوردهای نهادهای بین‌المللی نیز نشان‌دهنده دورنمای مثبتی از نسبت جمعیت روستایی و عشایری در ایران نیست. آمارهای منتشر شده از سوی سازمان ملل متحد نشان می‌دهد که تا سال ۱۴۳۰ (۲۰۵۰ میلادی)، سهم جمعیت روستایی از جمعیت کل کشور به حدود ۱۴ درصد می‌رسد و از این نظر ایران، کشور دهم دنیا از نظر میزان کاهش نسبت جمعیت روستایی در دوره ۲۰۱۸-۲۰۵۰ خواهد بود [۵].

کاهش جمعیت روستاهای ایران با مسن شدن ساختار جمعیتی این پهنه‌ها همراه بوده است. طبق اطلاعات مرکز آمار ایران، از سال ۱۳۶۵ تا سال ۱۴۰۰، سهم سالخورده‌گان (۶۵ سال و بیشتر) جمعیت روستایی و عشایری از کل جمعیت کشور، بیش از دو برابر (۱۳۵ درصد) رشد داشته است [۲]. روشن است که خروج جوانان از روستاها و کاهش جمعیت این پهنه‌ها داری پیامدها و تبعات منفی بسیاری است که از جمله می‌توان به موارد زیر اشاره داشت:

۱. **پیری جمعیت روستایی:** مهاجرت جوانان به شهرها باعث می‌شود جمعیت باقی‌مانده در روستا بیشتر شامل سالمندان شود که این امر چالش‌هایی در زمینه کشاورزی و پایداری اقتصادی ایجاد می‌کند.

۲. **کاهش نیروی کار مولد و بهره‌وری:** مهاجرت جوانان، به‌ویژه، افراد تحصیل کرده، می‌تواند به کمبود نیروی انسانی کارآمد و بالنگیزه در بخش کشاورزی و اقتصاد روستایی منجر شود. خروج جوانان از مناطق روستایی می‌تواند به کاهش نوآوری و بهره‌وری در بخش کشاورزی منجر شده و تولید مواد غذایی را با چالش مواجه کند.

۳. **وابستگی به وجوه ارسالی مهاجران:** خانوارهایی که به وجوه ارسالی وابسته می‌شوند، در برابر شوک‌های اقتصادی مانند کاهش اشتغال مهاجران یا تغییرات اقتصادی آسیب‌پذیرتر هستند.

۴. **افزایش بار کاری بر اعضای باقیمانده خانوار:** مهاجرت مردان جوان معمولاً بار بیشتری را بر دوش زنان، کودکان و سالمندان باقی‌مانده در خانواده می‌گذارد و بعضاً حتی با خروج جوان از روستا، فعالیت مربوطه نیز تعطیل و یا سطح آن کاهش می‌یابد. در برخی موارد، کودکان مجبور می‌شوند کار کرده تا درآمد خانواده را تأمین کنند که این مسئله می‌تواند بر تحصیل و رفاه آنها تأثیر منفی بگذارد.

۵. **تضعیف سرمایه‌های اجتماعی و فرهنگی:** مهاجرت جوانان می‌تواند به کاهش مشارکت اجتماعی و تضعیف جوامع روستایی منجر شود. در این روند، ارزش‌ها و سنت‌های محلی با گذشت زمان کم‌رنگ‌تر می‌شوند [۶].

افزایش حاشیه‌نشینی در شهرها، افزایش انواع آلودگی‌ها و تغییر کاربری اراضی نواحی پیرامونی شهرهای مهاجرپذیر، برهم خوردن توازن جمعیت در فضای سرزمینی یک کشور، محدودیت منابع آبی و تضعیف هویت مکانی از دیگر آثار منفی است که خروج

جمعیت، به خصوص جوانان از روستاهای می‌تواند به دنبال داشته باشد. همان طور که گفته شد، پیر شدن ساختار جمعیتی در روستاها به شدت امنیت غذایی را تهدید می‌کند. علاوه بر این، خروج جوانان از روستا به معنای کاهش قدرت ریسک‌پذیری و تمایل به استفاده از نوآوری‌ها و فناوری‌های به‌روز و در نتیجه ایجاد اختلال در روند دانش‌بنیان شدن اقتصادهای محلی در کشور است. پراکندگی روستاها، صرفه‌های ناشی از مقیاس و عدم تعریف مشوق‌های کافی از جانب دولت، از جمله مهم‌ترین دلایلی بوده است که ورود دانش‌بنیان‌ها به مناطق روستایی را با محدودیت مواجه کرده است. در واقع، ماهیت سودمحوری بخش خصوصی و شرکت‌های دانش‌بنیان، سبب شده است این بخش‌ها رغبت چندانی برای اجرای طرح‌های فقرزدایی و محرومیت‌زدایی با اهداف عام‌المنفعه در روستاها نداشته باشند [۷].

اشتغال بخش قابل توجهی از دانش‌آموختگان رشته‌های مرتبط با حوزه کشاورزی، منابع طبیعی و توسعه روستایی، در اموری غیر از رشته تحصیلی خود، از دیگر چالش‌هایی است که جوانان تحصیل کرده روستایی با آن مواجه هستند. برای نمونه در سال ۱۴۰۰، تنها حدود ۱۷ درصد از دانش‌آموختگان دارای تحصیلات عالی در رشته‌های کشاورزی، در کسب و کارهای بخش کشاورزی مشغول به کار شده‌اند و مابقی (حدود ۸۳ درصد) در سایر بخش‌های اقتصادی اشتغال داشته‌اند. همچنین تنها حدود یک درصد از کل بهره‌برداران / شاغلان بخش کشاورزی، دارای تحصیلات عالی هستند و حدود یک سوم بهره‌برداران، سواد خواندن و نوشتن هم ندارند [۸]. همچنین باید اشاره داشت که به‌رغم اینکه حدود ۱۶٫۳ درصد کل اشتغال کشور به بخش کشاورزی اختصاص دارد، اما این بخش تنها میزبان ۶٫۴۴ درصد از شرکت‌های دانش‌بنیان کشور بوده است [۹].

با وجود شرایط گفته شده، در نظام سیاستگذاری کشور برنامه جامع و منسجمی در ارتباط با بهره‌گیری از توان جوانان و به تبع آن جوانان روستایی و ارتقای جایگاه آنان در ابعاد مختلف اقتصادی، اجتماعی و سیاسی وجود ندارد و نهادهای دولتی و غیردولتی مرتبط با موضوع پیشرفت و آبادانی روستایی، سیاست‌ها و اقدامات خود را غالباً به صورت یکسان و بدون توجه مستمر و نهادینه شده به جایگاه ویژه جوانان تعریف و پیش برده‌اند و نتوانسته‌اند به صورت دانش‌بنیان از توان جوانان متخصص و انقلابی در جهت جهش اقتصاد روستا استفاده کنند. این موضوع در حالی است که بر اساس بیانیه «گام دوم انقلاب» (ابلاغی ۱۳۹۷/۱۱/۲۲)، نیروی انسانی به‌ویژه جوانان مستعد، کارآمد و برخوردار از زیربنای عمیق و اصیل ایمانی و دینی، به‌عنوان «مهم‌ترین ظرفیت امیدبخش کشور و محور تحقق نظام پیشرفته اسلامی» محسوب می‌شوند. مقام معظم رهبری، در این بیانیه تصریح فرموده‌اند: «جمعیت جوان زیر ۴۰ سال که بخش مهمی از آن نتیجه موج جمعیتی ایجاد شده در دهه ۶۰ است، فرصت ارزشمندی برای کشور است. ۳۶ میلیون نفر در سنین میانه ۱۵ و ۴۰ سالگی، نزدیک به ۱۴ میلیون نفر دارای تحصیلات عالی، رتبه دوم جهان در دانش‌آموختگان علوم و مهندسی، انبوه جوانانی که با روحیه انقلابی رشد کرده و آماده تلاش جهادی برای کشورند و جمع چشمگیر جوانان محقق و اندیشمندی که به آفرینش‌های علمی و فرهنگی و صنعتی و غیره اشتغال دارند؛ اینها ثروت عظیمی برای کشور است که هیچ اندوخته مادی با آن مقایسه نمی‌تواند شد».

همان گونه که در کلام رهبر معظم انقلاب نیز مشخص است، وجود جوانان دغدغه‌مند، متخصص و انقلابی در کشور، یک سرمایه عظیم است و باید بر اساس برنامه نظام‌مند و هدفمند و به صورت مترادف، برای حل بحران‌های کشور و تحقق اهداف بنیادین انقلاب اسلامی به‌ویژه برچیدن فقر و محرومیت از چهره روستاها به شکل پایدار، از این ظرفیت و سرمایه عظیم به‌درستی استفاده شود. به عبارتی، همان گونه که در دوران دفاع مقدس، کشور درگیر جنگ تحمیلی نابرابر با کشورهای متخاصم بود و حضور جوانان دغدغه‌مند در جبهه‌های جنگ، نقش کلیدی و اساسی در پیروزی‌ها داشت؛ در حال حاضر نیز که کشور درگیر جنگ از نوع دیگری

به نام «جنگ اقتصادی» است، شایسته است فضا و برنامه ویژه‌ای برای بسیج ملی جوانان پرشور و بانگیزه انقلابی و روحیه جهادی، جهت ایجاد تحول اساسی در روستاها و احیای دانش بنیان این مناطق فراهم شود. حضور ۴۲ هزار گروه جهادی در روستاهای کشور [۱۰] که جوانان، محور آن را تشکیل داده‌اند و همچنین اشتغال بیش از ۵۳۰ هزار نفر از دانش آموخته آموزش عالی در مناطق روستایی [۱۱]، در کنار تجارب و ظرفیت‌های نهادهای انقلابی، این امیدواری را ایجاد کرده است که بتوان با عمل جهادی، هدفمند و در تراز انقلاب اسلامی، شاهد تحولی دانش بنیان در مناطق روستایی کشور باشیم. بر این اساس، پژوهش پیش رو تلاش دارد تا با بررسی برنامه‌ها و اقدامات کشورهای منتخب در زمینه ارتقای جایگاه جوانان روستایی در ابعاد مختلف و همچنین معرفی و آسیب‌شناسی برنامه‌ها و اقدامات نهادهای دولتی و غیردولتی کشور در ارتباط با جوانان روستایی، به ارائه راهکارهایی در جهت جذب و نگهداشت هر چه بیشتر جوانان در مناطق روستایی کشور بپردازد^۱ با این نگاه سؤالات این پژوهش به شرح زیر است:

- جایگاه جوانان روستایی در برنامه‌ها و اقدامات سیاستی کشورهای منتخب چگونه تعریف شده است؟

- نهادهای دولتی و غیردولتی در ایران چه جهت‌گیری در ارتباط با جوانان روستایی داشته‌اند؟ نقاط ضعف و قوت اقدامات این نهادها چه بوده است؟

- چگونه می‌توان مناطق روستایی کشور را به محیط‌هایی جذاب‌تر برای جوانان تبدیل کرد؟

۲. پیشینه پژوهش

الف) سوابق پژوهشی

مهم‌ترین پژوهش‌های صورت گرفته که همسو با موضوع این پژوهش هستند به شرح جدول (۱) است.

جدول ۱. سوابق پژوهشی مورد بررسی در ارتباط با ارتقای جایگاه جوانان در مناطق روستایی و بخش کشاورزی

نتایج	موضوع تحقیق	محقق / سال
این پژوهش اشاره دارد که در طی سال‌های مختلف طرح‌های اشتغال‌زایی گوناگون همچون بنگاه‌های زودبازده و قانون اشتغال پایدار روستایی و عشایری به اندازه کافی از رویکردهای مبتنی بر کار آفرینی دانش بنیان و پویا بهره‌مند نبوده و لذا اثر شگرف و فراگیری در ایجاد اشتغال و معیشت پایدار در مناطق هدف نداشته‌اند. در این راستا، گزارش اشاره می‌کند که عملیاتی‌سازی سیاست‌ها و دستیابی به اهداف توسعه اشتغال و کار آفرینی در مناطق روستایی و عشایری کشور، همانند کشورهای موفق در این زمینه، نیازمند بازوهای اجرایی محلی است که از مزایای مراکز رشد و شتاب‌دهنده‌های کسب‌وکار بهره‌مند باشند و به‌مانند رویکرد نهاد جهاد سازندگی، از ظرفیت عظیم انگیزه‌های الهی در شکل دادن به جهش تولید و اشتغال در مناطق مذکور بهره‌گیرند. با این استدلال، گزارش مذکور تشکیل مراکز به‌منظور هدایت و حمایت از کار آفرینی روستایی و عشایری، تحت عنوان «مراکز جهاد اقتصادی» در سطوح محلی را داده است تا از توان جوانان برای جهش اقتصاد روستا استفاده کند.	راهبری توسعه کار آفرینی دانش بنیان در مناطق روستایی و عشایری	مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی (۱۴۰۲) [۱۲]

۱. در این گزارش منظور از جوانان روستایی کلیه جوانان، به‌ویژه جوانان ساکن و شاغل در روستاها هستند که در پیشرفت این مناطق نقش اساسی ایفا می‌کنند.

نتایج	موضوع تحقیق	محقق / سال
این گزارش اشاره دارد که استفاده متر اکم از توان جوانان متخصص و انقلابی، به تحول اساسی و جهش در مناطق روستایی و عشایری و در نتیجه استقلال و پیشرفت و آبادانی کشور منجر خواهد شد. بر اساس یافته‌های این پژوهش، فعالیت‌ها و حرکت‌های جهادی از سازمان یافتگی مناسبی برخوردار نبوده و نوعی موازی‌کاری و ناهماهنگی بین اغلب نهادهای انقلابی در فقر زدایی و محرومیت زدایی حکم فرماست. ایجاد وحدت، هماهنگی و انسجام در حرکت‌های مذکور، در عین محترم شمردن تکثر و تنوع فعالیت‌های مردمی و جهادی، لازمه ارتقای اثربخشی آنها در جهش تولید و اشتغال، بهبود عدالت اجتماعی و در نهایت تحقق حیات طیبه به‌خصوص در مناطق روستایی و عشایری است.	ضرورت سازمان‌دهی حرکت‌های جهادی در کشور در مسیر توسعه روستایی و عشایری	مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی (۱۴۰۲) [۷]
این پژوهش در راستای مؤثر واقع شدن برنامه‌های حوزه اشتغال‌پذیری جوانان روستایی به ارائه توصیه‌هایی از جمله تلفیق دانش و مهارت دیجیتال، تلفیق مهارت‌های نرم و مهارت‌های کار آفرینی در برنامه‌های آموزشی حوزه کار آفرینی، تقویت مهارت‌های سواد دیجیتال، تغییر نگرش جوانان به مشاغل آینده و هدایت هوشمندانه فرایندهای اشتغال‌پذیری جوانان بر مبنای نیازهای حال و آینده جامعه پرداخته است.	اشتغال‌پذیری جوانان روستایی و مهارت‌های دیجیتال	یعقوبی فرانی و خیاطی (۱۴۰۱) [۱۳]
از نگاه این پژوهش مهم‌ترین دلایل کاهش تمایل جوانان روستایی به شغل کشاورزی (شامل: ۱) مخاطره‌پذیری بالای شغل کشاورزی، ۲) در آمد پایین و دشواری حرفه کشاورزی، ۳) نگرش منفی نسبت به روستا، ۴) کمبود امکانات بهداشتی، درمانی و رفاهی در روستا و ۵) محدودیت تسهیلات اعتباری در بخش کشاورزی است. این پژوهش افزایش تعلق مکانی، توسعه کار آفرینی و مشارکت جوانان را به‌عنوان راهکارهای برای افزایش سرزندگی در مناطق روستایی بیان کرده است.	واکاوی دلایل کاهش تمایل جوانان روستایی به شغل کشاورزی (مورد مطالعه: دهستان چله، شهرستان گیلان غرب)	همتیان و اطهری (۱۴۰۱) [۱۴]
نتایج این پژوهش مؤید این موضوع است که عواملی نظیر تعداد اعضای خانواده ساکن در شهر، میزان تمایل به زندگی در روستا، میزان رضایت از زندگی، میزان مشارکت در فعالیت‌های کشاورزی، میزان زمین آبی تحت مالکیت خانواده، امکانات رفاهی و اقتصادی شهر و دشواری ایجاد اشتغال در روستاها از مهم‌ترین دلایل تمایل به مهاجرت دانشجویان کشاورزی از روستاها بوده است.	عوامل مؤثر بر انگیزه مهاجرت جوانان روستایی بخش کشاورزی به شهر، مورد دانشجویان رشته کشاورزی دانشگاه زنجان	احمدی و همکاران (۱۴۰۱) [۱۵]
این پژوهش اشاره دارد که تعلق مکانی به‌عنوان شاخصه اجتماعی، در حال حاضر در روستاها در حال سیر به سمت جنبه‌های اقتصادی بوده و متأثر از این شاخص در مناطق روستایی شده است. جنبه‌های اقتصادی تأثیرگذاری بیشتری بر ایجاد تعلق مکانی در روستاها دارند و در مرتبه بعدی عوامل اجتماعی قرار دارند. چنین شرایطی نشان‌دهنده غلبه عقل معاش و حق اولیه حیات در بین جوامع روستایی بوده که تا حد زیادی متأثر از روح سرمایه‌داری و مدرنیته شهری است.	عوامل و مؤلفه‌های تأثیرگذار بر افزایش تعلق مکانی و ماندگاری جوانان در محیط‌های روستایی	سجاسی قیداری و سعادت (۱۳۹۸) [۱۶]
این پژوهش در برداشت خود از فعالیت‌های باشگاه کشاورزان جوان اشاره می‌کند که نهاد مذکور تلاش دارد تا جوانان را به‌صورت سازمان‌یافته و ادار به تفکر در مورد روستا و مسائل و مشکلات آن کند. همچنین اشاره شده است که باشگاه موفقیت خود را در تربیت جوانانی می‌بیند که منتظر کمک دیگران ننشینند و با اعتماد به نفس و اتکا به ظرفیت‌ها و دانش بومی شروع به فعالیت کنند و وضع‌شان را بهبود بخشند. بر طبق تحلیل این مقاله، باشگاه سعی دارد باور و عقاید کشاورزان را هدف قرار دهد و خودباوری لازم را در آنها ایجاد کند.	نگاهی به تجربه متفاوت «باشگاه کشاورزان جوان» در توسعه روستایی	خنه (۱۳۹۴) [۱۷]

مأخذ: یافته‌های پژوهش.

بررسی مطالعات صورت گرفته در ارتباط با جوانان روستایی مؤید این موضوع است که غالب این مطالعات زمینه اقتصادی داشته و در حوزه اقتصادی نیز بیشتر بر موضوع ایجاد اشتغال و زمینه‌های اقتصادی مهاجرت جوانان از روستاها متمرکز شده‌اند. به نظر می‌رسد که نقطه مفقوده عمده مطالعات مذکور این موضوع بوده است که جذابیت زندگی در روستاها، به‌ویژه برای جوانان صرفاً در تأمین مؤلفه‌های اقتصادی دیده شده است و به عوامل اثرگذاری اجتماعی و فرهنگی و موضوع مشارکت سیاسی جوانان در سرنوشت محیط پیرامونی خود، کمتر توجه داشته‌اند. البته در ابعاد اقتصادی نیز به استثنای گزارش کارشناسی مرکز پژوهش‌های مجلس با عنوان «راهبری توسعه کارآفرینی دانش‌بنیان در مناطق روستایی و عشایری»، غالب مطالعات به موضوعات کلی نظیر توسعه کارآفرینی و ایجاد اشتغال اشاره داشته‌اند و در ارتباط با سازوکارهای اجرایی شدن این مهم، پیشنهاد خاصی ارائه نداده‌اند.

ب) سوابق تقنینی

با بررسی قوانین مرتبط با جوانان و به‌طور خاص تر جوانان روستایی، مشخص می‌شود که قانون جامع و کل‌نگری که به تمامی ابعاد اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی زندگی جوانان بپردازد، وجود نداشته و قوانین موجود هر یک به بخشی از مسائل مرتبط با این گروه سنی پرداخته‌اند. در میان قوانین موجود نیز نگاه یکسانی به مسائل جوانان ساکن در کلان‌شهرها و شهرهای کوچک و روستاها توجه شده است. با این دید در ادامه مهم‌ترین قوانین وضع شده در ارتباط با موضوع مورد بررسی تشریح می‌شود.

در «[قانون راجع به واگذاری زمین به تحصیل کرده‌های کشاورزی](#)» (مصوب ۱۳۳۸/۱۰/۲۲) [۱۸] به وزارت کشاورزی این اجازه داده شد که به هر یک از تحصیل کرده‌های مرتبط با بخش کشاورزی که حاضر باشند در محل مورد زراعت سکونت نمایند و امور کشاورزی و یادام‌پروری را برعهده بگیرند به میزان لازم، اراضی خالصه دولتی در اختیار قرار دهد. در ارتباط با تعریف درس عملی کارورزی برای رشته‌های مرتبط با بخش کشاورزی و منابع طبیعی، ماده (۲۳) «[قانون افزایش بهره‌وری بخش کشاورزی و منابع طبیعی \(مصوب ۱۳۸۹/۰۵/۱۹\)](#)» اشاره کرده است که «وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، دانشگاه آزاد اسلامی و سایر مراکز آموزشی که مبادرت به آموزش رشته‌های مرتبط با بخش کشاورزی و منابع طبیعی می‌نمایند، موظفانند از طریق مراجع ذی‌ربط قانونی و با کاهش دروس غیر تخصصی دانشجویان مقاطع کاردانی و کارشناسی به میزان یک ترم درسی، درس عملی کارورزی متناسب با واحدهای کسر شده و حداکثر به مدت ۶ ماه در یکی از مزارع دولتی، خصوصی و یا عرصه‌های منابع طبیعی و آبخیزداری را زیر نظر اساتید مربوط با هماهنگی سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی و منابع طبیعی کشور و یا مؤسسات استانی، جایگزین نمایند. صدور گواهی پایان تحصیلات مقطع تحصیلی برای این دانشجویان منوط به تأیید دوره عملی کارورزی توسط این مؤسسات می‌باشد». محدود کردن دروس کارورزی به رشته‌های دانشگاهی مرتبط با بخش کشاورزی و منابع طبیعی و بی‌توجهی به سایر رشته‌های مرتبط همچون برنامه‌ریزی و توسعه روستایی که در ذیل رشته‌های جغرافیا و جامعه‌شناسی تعریف شده‌اند، از جمله نواقص این ماده قانونی است.

تخصیص ۱٫۵ میلیارد دلار منابع ارزی در قالب «[قانون حمایت از توسعه و ایجاد اشتغال پایدار در مناطق روستایی و عشایری با استفاده از منابع صندوق توسعه ملی](#)» (مصوب ۱۳۹۶/۰۵/۳۱) [۱۹] یکی از مهم‌ترین برنامه‌های توسعه اشتغال در مناطق روستایی و عشایری بوده است که بنا به دلایلی از جمله: ۱. نداشتن راهبرد و چارچوب مشخص در زمینه ایجاد و پایدارسازی مشاغل، ۲. تعریف رشته‌های شغلی و نسبت‌های ارائه تسهیلات در بخش‌های مختلف بدون توجه به مزیت‌ها و محدودیت‌های مناطق روستایی، ۳. توزیع ناعادلانه تسهیلات در جامعه هدف، ۴. عدم توسعه مهارت‌های شغلی متقاضیان، ۵. تعریف وثایق سنگین در جهت بهره‌مندی از تسهیلات و ۶. توجه ضعیف به جوانان و دانش‌آموختگان بخش کشاورزی، نتوانسته است به موفقیت شایسته دست پیدا کند. در ارتباط با عملکرد تسهیلات مرتبط با قانون مذکور و براساس آمار ارائه شده از سوی سازمان برنامه‌وبودجه کشور، تا پایان سال ۱۴۰۱ تنها حدود ۲۰ درصد از افرادی که تسهیلات دریافت

کرده‌اند دارای مدرک دانشگاهی بوده‌اند که غالب این افراد نیز تحصیلات کارشناسی و کاردانی داشته‌اند. مواد (۴) و (۲۱) «[قانون حمایت از خانواده و جوانی جمعیت](#)» (مصوب ۱۴۰۰/۰۷/۲۴) [۲۰] حمایت‌هایی را در راستای جوان‌سازی جمعیت در مناطق روستایی به عمل آورده است. در ماده (۴) این قانون، دولت مکلف شده است تا یک قطعه زمین یا واحد مسکونی را حداکثر به مترائز ۲۰۰ متر مربع به خانوارهایی واجد شرایطی که در مناطق روستایی و شهرهای زیر ۵۰۰ هزار نفر ساکن هستند، اعطا نماید. علاوه بر قوانین مذکور، سیاست‌ها و اسناد بالادستی نیز توصیه‌هایی را در جهت پویایی هر چه بیشتر جوانان و نقش آفرینی آنان در پیشرفت و آبادانی کشور داشته‌اند. در این راستا، «[بیانیه گام دوم انقلاب](#)» (ابلاغی ۱۳۹۷/۱۱/۲۲) [۲۱] تجدید مطلعی است خطاب به ملت ایران و به ویژه جوانان که به مثابه منشوری برای «دومین مرحله خودسازی، جامعه‌پردازی و تمدن‌سازی» خواهد بود و «فصل جدید زندگی جمهوری اسلامی» را رقم خواهد زد. در این بیانیه و در راستای ادامه مسیر پرشکوه انقلاب اسلامی به مدیران جوان، کارگزاران جوان، اندیشمندان جوان، فعالان جوان، توصیه شده است تا در همه میدان‌های سیاسی و اقتصادی و فرهنگی و بین‌المللی و نیز در عرصه‌های دین و اخلاق و معنویت و عدالت، شانه‌های خود را به زیر بار مسئولیت قرار دهند، از تجربه‌ها و عبرت‌های گذشته بهره گیرند، نگاه انقلابی و روحیه انقلابی و عمل جهادی را به کار بندند و ایران عزیز را الگوی کامل نظام پیشرفته اسلامی بسازند. در بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی چهره‌ای از جوان طراز گام دوم انقلاب به تصویر کشیده شده است که شناخت این چهره و تلاش برای دست یافتن به ویژگی‌های آن، برای پیمودن گام دوم انقلاب اسلامی الزامی است.

بند «۸» «[سیاست‌های کلی نظام در بخش مشارکت اجتماعی](#)» (مصوب ۱۳۷۹/۱۱/۰۸) [۲۲] بر مشارکت اجتماعی جوانان و آموزش و ترویج فرهنگ و روحیه مسئولیت‌پذیری در آنها تأکید کرده است. یکی از الزامات تحقق سیاست مذکور آن است که به جوانان مسئولیت‌های جدی و تعیین‌کننده از جمله در مسیر برنامه‌ریزی پیشرفت اقتصادی و گذار شود تا از این طریق ایشان بتوانند در حل مسائل واقعی جامعه خود مشارکت داشته باشند. نوسازی نظام تولید کشاورزی بر مبنای دانش نوین و بومی‌سازی فناوری‌های روز و همچنین تربیت، حفظ و تجهیز نیروی انسانی در بخش کشاورزی از جمله اصول مورد تأکید در بند «۴» «[سیاست‌های کلی نظام در بخش کشاورزی](#)» (مصوب ۱۳۸۴/۰۴/۱۱) [۲۳] (ابلاغی ۱۳۹۱/۰۹/۲۹) است. کشاورزی خُرد و دهقانی کشور نیاز به نظام‌های بهره‌برداری نوینی دارد که زمینه دانش‌بنیان شدن و حضور جوانان در بخش کشاورزی را تضمین کند. در گزارش کارشناسی مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی با عنوان «بررسی تحولات نظام‌های بهره‌برداری کشاورزی در جهان و ارائه درس آموخته‌هایی برای ایران؛ با تأکید بر شرکت‌های تعاونی» و به شماره مسلسل ۲۰۳۴۵، تلاش شده است تا با تأکید بر تعاونی‌های فراگیر کشاورزی، مختصات یک نظام بهره‌برداری بهینه در کشور ترسیم شود. در نهایت باید به «[سیاست‌های کلی جمعیت](#)» (ابلاغی ۱۳۹۳/۰۲/۳۰) [۲۴] اشاره داشت که در بین سیاست‌های کلی مورد اشاره، بیشتر ارتباط و سنخیت را با جوانان روستایی دارد. اهم محورهای مرتبط سیاست‌های کلی مذکور به شرح زیر است:

- **بند «۱»:** ارتقای پویایی، بالندگی و جوانی جمعیت با افزایش نرخ باروری به بیش از سطح جانشینی،
- **بند «۲»:** حمایت از زوج‌های جوان و توانمندسازی آنان در تأمین هزینه‌های زندگی و تربیت نسل صالح و کارآمد،
- **بند «۸»:** توانمندسازی جمعیت در سن کار با فرهنگ‌سازی و اصلاح، تقویت و سازگار کردن نظامات تربیتی و آموزش‌های عمومی، کارآفرینی، فنی حرفه‌ای و تخصصی با نیازهای جامعه و استعدادها و علایق آنان در جهت ایجاد اشتغال مؤثر و مولد،
- **بند «۱۰»:** حفظ و جذب جمعیت در روستاها و مناطق مرزی و کم‌تراکم از طریق توسعه شبکه‌های زیربنایی، حمایت و تشویق سرمایه‌گذاری و ایجاد فضای کسب و کار با درآمد کافی.

۳. جوانان و توسعه روستایی

برای تعریف اقدامات و برنامه‌های مرتبط با جوانان روستایی، نیاز به اتخاذ رویکرد جامعی است. در این مسیر و در ابتدا، عوامل جهت‌دهنده به فعالیت‌های جوانان در محیط‌های روستایی مورد بررسی قرار می‌گیرد و در همین چارچوب نیز به مهاجرت برنامه‌ریزی شده جوانان به عنوان یکی از راهبردهای توسعه روستایی اشاره می‌شود. در ادامه به این موضوع پرداخته می‌شود که مشارکت جوانان در فرایندهای تصمیم‌گیری توسعه روستایی چگونه می‌تواند به انجام برسد و ساز و کارهای ارتقای مهارت‌های رهبری آنان شامل چه موضوعاتی می‌شود؟ ارتقای مهارت‌های رهبری در جوانان، هم آینده پیشرفت و آبادانی روستا را تضمین می‌کند و هم در حال حاضر، منجر به تبدیل آنها به عامل تغییردهنده شرایط و موتور محرک پیشرفت روستا می‌شود. در ادامه مهم‌ترین اصول برنامه‌ریزی برای جوانان روستایی ارائه می‌شود:

۳-۱. عوامل جهت‌دهنده به فعالیت جوانان در محیط‌های روستایی

جوانان هدایت‌کننده روستاها در مسیر رسیدن به آینده‌ای بهتر هستند. در حالی که وجود جمعیت با هر سنی در روستاها در احیای بخش کشاورزی و در کل اقتصاد روستایی ضرورت دارد، اما جوانان با کسب مهارت و دانش مورد نیاز نقش کلیدی را برای توسعه نوآورانه و دانش‌بنیان این مناطق بازی می‌کنند. تأمین کار شایسته و رقابت‌پذیر کردن اقتصاد روستایی از جمله اقدامات سیاستی است که می‌تواند توجه این قشر را به روستاها جلب کند. چالش‌های جهانی مانند تغییرات اقلیمی بر جوامع روستایی و معیشت آنها تأثیر می‌گذارد. همچنین روندهایی چون شهرنشینی، تغییرات جمعیتی و نوآوری‌های فناورانه تأثیر عمیقی بر دنیای کار مناطق محلی دارند. اگر این تحولات به درستی مدیریت شوند، فرصت‌هایی برای ایجاد مشاغل مناسب و همچنین تحول در اقتصاد روستایی فراهم می‌شود. از این رو، اتخاذ رویکردهای جامع با مداخله تمام ذی‌نفعان و با محوریت تأمین کار شایسته و فناوری محور می‌تواند روستاها را به مقاصد جذاب برای زندگی و کار جوانان تبدیل سازد [۱].

فعالیت جوانان در فضاهای روستایی به عوامل متعددی در سطوح مختلف بستگی دارد (شکل ۱). نقص‌های ساختاری در بسیاری از مناطق روستایی تا حد زیادی چشم‌انداز اشتغال آنها را تعیین می‌کند و این موضوع هم بر تقاضا و عرضه نیروی کار و هم بر عملکرد نهادها و فرایندها و ساختارهای مداخله‌گر اثر گذار است. در عین حال، جوانان روستایی گروه‌هایی ناهمگون با ویژگی‌هایی متفاوت به لحاظ شرایط خاص فردی، خانوادگی و محل استقرار هستند. به‌طور کلی جوانان روستایی نسبت به هم‌تایان بزرگ‌سال خود، به‌ویژه در کشورهای با درآمد کم و متوسط، با موانع بیشتری در دسترسی به شغل مناسب مواجه هستند. جوانان روستایی در بسیاری از موارد به‌صورت فصلی یا غیررسمی و تحت شرایط کاری نامناسب و با دسترسی محدود یا بدون دسترسی به حمایت‌های اجتماعی به کار گرفته می‌شوند. آنها همچنین در مقایسه با هم‌تایان شهری خود با چالش‌های خاصی روبه‌رو هستند. جوانان روستایی با محدودیت زمانی و مکانی بیشتری برای دسترسی به بازار کار مواجه هستند و بنابراین بیشتر در معرض بیکاری قرار می‌گیرند. علاوه بر این، جوانان روستایی از نظر دسترسی به زیرساخت‌های تولیدی، بازارها، خدمات مشاوره‌ای و مالی با محدودیت‌های بیشتری مواجه هستند [۱].

شکل ۱. عوامل جهت‌دهنده به تحرکات فضایی جوانان در روستاها [۱]

کلان‌روندها	سطح قابلیت‌های روستا	سطح خانوار و جامعه	سطح فردی
<ul style="list-style-type: none"> تغییرات آب‌وهوایی تغییرات فناورانه تغییرات جمعیتی شهرنشینی بحران‌ها 	<ul style="list-style-type: none"> فعالیت‌های کشاورزی و غذایی قابلیت‌های غیرکشاورزی روستا فقر و ناامنی غذایی فعالیت‌های غیررسمی تخریب محیط‌زیست نابرابری در دسترسی به خدمات و زیرساخت‌ها شرایط نامناسب کاری دورافتادگی 	<ul style="list-style-type: none"> ویژگی‌های خانوار (اندازه خانوار، تحصیلات سرپرست خانوار، جنسیت)، سطح دارایی‌ها، هنجارهای فرهنگی و اجتماعی گستره شبکه‌های اجتماعی و خانوادگی 	<ul style="list-style-type: none"> سن جنس سطح تحصیلات قومیت وضعیت شغلی آرزوهای فردی

همان‌طور که در شکل ۱ نیز مشخص است، تقویت اشتغال جوانان در مناطق روستایی نیازمند رویکردی هماهنگ و یکپارچه بوده که مبتنی بر حقوق و گفتگوی اجتماعی باشد. انتقال جوانان به محیط اقتصاد رسمی، ارتقای مهارت‌ها و آموزش‌های مرتبط با بازار کار و حمایت از کارآفرینی جوانان از طریق کاهش موانع اداری مالی و قانونی و همچنین بهبود زیرساخت‌های دیجیتال از جمله مهم‌ترین اقداماتی است که می‌تواند زمینه‌ساز ایجاد کسب‌وکار شایسته برای جوانان روستایی باشد [۱].

۲-۳. مهاجرت برنامه‌ریزی شده، راهبردی برای بهره‌مندی از ظرفیت جوانان

مهاجرت جوانان از مناطق روستایی یک پدیده جهانی است که در بسیاری از کشورها دیده می‌شود. این پدیده به‌ویژه در کشورهای با جمعیت روستایی بیشتر و با فرصت‌های شغلی محدود، شدت بیشتری داشته است. مهاجرت جوانان از روستاها به دلایل مختلفی صورت می‌گیرد و می‌تواند آثار متفاوت اجتماعی و اقتصادی در مبدأ و مقصد مهاجرت داشته باشد. در صورتی که مهاجرت جوانان از روستاها به صورت برنامه‌ریزی شده به انجام برسد، می‌تواند آثار مثبتی در مبدأ و مقصد مهاجرت به شرح زیر داشته باشد [۶]:

۱. **افزایش درآمد خانوارها از طریق وجوه ارسالی مهاجران:** وجوه ارسالی که مهاجران از محل درآمد خود در شهر، به خانواده‌هایشان ارسال می‌کنند، یک منبع درآمد پایدار و مهم برای بسیاری از خانوارهای روستایی است. این وجوه می‌تواند در تأمین نیازهای اساسی مانند غذا، بهداشت و تحصیلات استفاده شوند و در نتیجه به کاهش فقر کمک کنند. در بسیاری از کشورها وجوه ارسالی، به سرمایه‌گذاری در بخش کشاورزی و خرید ماشین‌آلات و تجهیزات مدرن هدایت می‌شود که این موضوع می‌تواند بهره‌وری را افزایش دهد. خانواده‌های دریافت‌کننده وجوه ارسالی می‌توانند از این منبع مالی برای خرید بذرهای اصلاح‌شده، ماشین‌آلات کشاورزی یا بهبود زیرساخت‌ها استفاده کنند.

۲. **افزایش بهره‌وری نیروی کار:** مهاجرت افراد جویای شغل می‌تواند فشار بر بازار کار محلی را کاهش دهد و در نتیجه به افزایش فرصت‌های شغلی و دستمزدها برای کسانی منجر شود که قصدی برای مهاجرت از روستا ندارند. به‌طور خاص‌تر و در فصولی که کار کشاورزی کمتر است، مهاجرت می‌تواند منبع درآمد جایگزینی برای جوانان قلمداد شود.

۳. **انتقال دانش و مهارت‌ها:** مهاجرانی که به روستاها بازمی‌گردند، مهارت‌ها و دانش جدیدی در زمینه کشاورزی، فناوری و کارآفرینی کسب کرده‌اند و می‌توانند این تجارب را در جامعه روستایی به اشتراک بگذارند. در برخی موارد این انتقال دانش به نوآوری در کشاورزی یا ایجاد مشاغل جدید منجر می‌شود.

۴. **کاهش فشار بر منابع طبیعی:** کاهش جمعیت در مناطق روستایی می‌تواند فشار بر منابع طبیعی مانند آب و زمین‌های کشاورزی را کاهش داده و در نتیجه پایداری محیط زیست را تسهیل کند.

۵. **ایجاد فرصت‌های شغلی جدید:** برخی مهاجران با بازگشت به روستاها اقدام به راه‌اندازی کسب و کارهای جدید می‌کنند. تحلیل آثار مهاجرت جوانان از محیط‌های روستایی مؤید این موضوع است که نباید به مهاجرت همیشه به‌عنوان یک معضل و چالش نگاه شود، بلکه باید آن را به‌عنوان بخش از راهبرد توسعه در نظر گرفت؛ مشروط بر اینکه هم حالت بی‌رویه نداشته باشد و هم اینکه مهاجران بتوانند در مشاغل مناسبی در شهر شاغل شده و بخشی از درآمد حاصله را در روستا سرمایه‌گذاری کنند. بنابراین در راستای کاهش آثار منفی مهاجرت روستایی، سیاست‌های مهاجرت باید با تأکید بر اصولی به شرح زیر نگاشته شود:

- مهاجرت به شهرها مکملی برای توسعه کشاورزی و روستایی باشد.
- بازگشت مهاجران به روستاها با ارائه مشوق‌هایی مانند دسترسی به زمین، حمایت مالی و آموزش تسهیل شود.
- ارتباط بین مهاجران و مناطق مبدأ تقویت شود تا انتقال دانش و سرمایه بهینه‌سازی شود.
- زیرساخت‌ها و فرصت‌های اقتصادی در روستاها بهبود یابد تا مهاجرت به‌صورت اختیاری و نه اجباری به انجام برسد.

۳-۳. آینده جوانان در مناطق روستایی؛ چارچوبی برای مقامات محلی و منطقه‌ای

در حدود یک دهه پیش صندوق بین‌المللی توسعه کشاورزی (IFAD) در گزارشی با عنوان فقر روستایی به‌ضرورت تبدیل روستاها از مکان‌های حاشیه‌ای به مکان‌هایی که مردم در آن خدمات باکیفیت دریافت می‌کنند و به فرصت‌های اقتصادی سودآور دسترسی دارند، تأکید داشته است. تبدیل فضاهای روستایی به مکان‌های جذاب برای زندگی و کار جوانان نیازمند تصور خلاقانه از آینده روستایی و جایگاهی است که مردان و زنان جوان می‌توانند در این آینده داشته باشند [۶]. ماندگاری جوانان در محیط‌های روستایی نیازمند وجود ساختارهای حمایتی است که انعطاف‌پذیر بوده و بتوانند خلاقیت را در این فضاها با هدف رفع نیازهای فردی و متنوع جوانان گسترش دهند. علاوه بر این، پرورش جوانان سالم و نوآور در محیط‌های روستایی مستلزم سازمان‌دهی مجموعه عواملی است که می‌تواند بر توانمندی آنها تأثیرگذار باشد.

- **عوامل فردی** (سطح مهارت‌ها، تجارب، احساس تعلق و میزان ارتباطات و عزت‌نفس و قدرت حل مسئله)؛

- **عوامل اجتماعی** (ارتباطات بین‌نسلی، وجود فضاهای مناسب برای انجام تعاملات جوانان)؛

- **عوامل خارجی** (دسترسی به یادگیری منعطف، دسترسی به فناوری‌ها و زیرساخت‌های دیجیتال، دسترسی به حمل‌ونقل و مسکن مناسب و سایر پشتیبانی‌ها).

نهادهای منطقه‌ای با در نظر گرفتن مجموعه این عوامل می‌توانند سیاست‌های همه‌جانبه و یکپارچه‌ای را در ارتباط با جوانان روستایی دنبال کنند. در ادامه این عوامل با تفصیل بیشتری مورد بررسی قرار می‌گیرند [۲۵].

۱-۳-۳. توسعه شخصی و ظرفیت‌های فردی

انتقال جوانان از مناطق روستایی اغلب می‌تواند غیرخطی باشد. رویدادهای غیرمنتظره، دسترسی محدود به حمل‌ونقل و محدودیت‌های مرتبط با دریافت آموزش و توسعه مهارت‌ها از جمله عوامل غیرخطی قلمداد می‌شوند. در همین ارتباط و در جهت اطمینان از مشارکت جوانان روستایی در فرایند توسعه محیط زندگی خود، دسترسی به آموزش کافی و باکیفیت از اهمیت بالایی برخوردار است. هزینه‌های

حمل و نقل یکی از موانع دسترسی به آموزش در مناطق روستایی است. تجمع مراکز آموزشی در مناطق روستایی یکی از سیاست‌هایی است که در جهت برطرف‌سازی این چالش مطرح می‌شود. با متمرکز کردن مراکز آموزشی، آموزش‌های حرفه‌ای تری نیز می‌تواند به روستاییان براساس نیازهای آنها ارائه شود.

علاوه بر این، تقویت هویت مکانی و احساس تعلق جوانان به روستا، از مؤلفه‌های بنیادین در پایداری جمعیت جوان در نواحی روستایی به‌شمار می‌رود. زمانی که جوانان احساس کنند در فرایند تصمیم‌گیری و مدیریت امور محلی، نقشی همانند با افراد بزرگسال دارند، پیوند عاطفی و اجتماعی آنها با محیط زندگی‌شان تقویت می‌شود. در این میان، نظام آموزشی و به‌ویژه مدارس مناطق روستایی، می‌تواند از طریق تمرکز بر بازشناسی و تقویت عناصر هویتی محلی، اعم از فرهنگ بومی، زبان، تاریخ و زیست‌بوم منطقه، نقش تعیین‌کننده‌ای در ارتقای حس تعلق ایفا کنند. افزون بر این، طراحی و توسعه بسترهای مشارکت‌محور نظیر فعالیت‌های اجتماعی، فرهنگی و ورزشی، از جمله باشگاه‌های محلی، گروه‌های داوطلبانه و برنامه‌های توانمندسازی جوانان، می‌تواند ضمن تقویت سرمایه اجتماعی درون روستایی، شبکه ارتباطی جوانان را توسعه داده و زمینه‌های ماندگاری آنان را در زادگاهشان فراهم سازد.

۲-۳-۳. توانمندسازی جوانان روستایی از طریق شبکه‌سازی و توسعه فعالیت‌های داوطلبانه

مطالعات انجام شده در اتحادیه اروپا نشان می‌دهد که جوانان روستایی حداقل در دهه ۲۰۰۰ میلادی مشارکت پایینی در تصمیم‌گیری‌ها داشته‌اند. بر این اساس اتحادیه اروپا به دنبال افزایش فرصت‌ها برای جوانان در مناطق روستایی است و در این مسیر کار جوانان را به‌عنوان ابزاری مفید برای کاهش نابرابری‌ها و شکاف‌های بین مناطق شهری و روستایی قلمداد می‌کند. پروژه جوانان روستایی (RYP)^۱ یک جنبش بین‌المللی است که با رویکردی مردمی و از پایین به بالا، به توانمندسازی و توسعه مهارت‌های رهبری و شغلی جوانان روستایی می‌پردازد. این پروژه، نقش جدایی‌ناپذیری در افزایش جذابیت زندگی در مناطق روستایی ایفا کرده و به گونه‌ای مؤثر به ترغیب جوانان برای انتخاب روستا به‌عنوان محل زندگی و فعالیت حرفه‌ای کمک کرده است. تجربه RYP نشان می‌دهد که وقتی جوانان در فرایندهای تصمیم‌سازی و توسعه محلی مشارکت داده می‌شوند و فرصت بروز خلاقیت، یادگیری مهارت‌های جدید و نقش‌آفرینی فعالانه برای آنها فراهم می‌شود، تعلق مکانی و انگیزه ماندگاری آنان در روستا به‌طور محسوس‌تری افزایش می‌یابد. پروژه جوانان روستایی در اسکاتلند شامل برگزاری جشنواره سه روزه‌ای است که طی آن بیش از ۱۰۰ جوان به ارائه ایده‌های خود می‌پردازند. شرکت‌کنندگان در این جشنواره، ایده‌های کسب و کار ارائه شده که ماهیتی اجتماعی دارند را در جوامع محلی خود به کار می‌گیرند. همچنین به‌تازگی و در قالب پروژه جوانان روستایی، نخستین دهکده هوشمند جهان که مختص جوانان است، راه‌اندازی شده است. در این دهکده نشست‌ها، رویدادها، برنامه‌های پخش زنده، فیلم‌ها و فایل‌های اطلاعاتی در ارتباط با زندگی جوانان روستایی وجود دارد.

علاوه بر این، ترویج فعالیت‌های داوطلبانه در مناطق روستایی می‌تواند هم‌بستگی را در بین جوانان افزایش دهد و در کنار آن به بهبود درک جوانان از اهمیت توسعه مناطق روستایی کمک کند.^۲ SALTO-YOUTH شبکه‌ای از اقدامات اتحادیه اروپا در زمینه جوانان است که با ارائه منابع یادگیری غیررسمی، دوره‌های آموزشی و توسعه شبکه‌های فعالیتی به بهبود کیفیت کار جوانان کمک می‌کند. هدف SALTO پوشش دادن همه جوانان در اقدامات کمیسیون اروپاست، از این رو تأکید می‌کند که بسیاری از جوانان روستایی به دلیل انزوای جغرافیایی در پروژه‌های بین‌المللی غایب هستند. این برنامه اشاره می‌کند که فعالیت‌های داوطلبانه راهی برای یادگیری و توسعه مهارت‌ها و تجارب جوانان روستایی است. تحول دیجیتال، مشارکت فعال، ترویج تفکر پایداری و فراگیری و تنوع اقدامات توسعه‌ای در موضوع جوانان از جمله اولویت‌های فعالیتی

1. The Rural Youth Project (RYP)

2. Support, Advanced Learning and Training Opportunities for Youth (SALTO-YOUTH)

SALTO بیان شده است.

۳-۳-۳. اتخاذ رویکردهای متقاطع (بین‌بخشی) به جوانان روستایی

جوانان روستایی در برگیرنده طیف وسیعی از اقشار می‌شوند و در نتیجه ضرورت دارد تا در انجام حمایت‌ها و مداخلات به این تنوع و دسته‌بندی‌ها توجه لازم صورت بگیرد. در عین حال جوانان نقش مهمی در احیای مردم‌سالاری در نواحی محلی دارند و از این منظر نیز لازم است به جوانان در قالب گروه‌های مختلف اجتماعی و سیاسی نگاه شود.

در اسپانیا بسیاری از زنان جوان از روستاها مهاجرت کرده و در شهرها مشغول به فعالیت‌هایی شده‌اند که با تخصص آنها همخوانی ندارد. در پاسخ به این شرایط، انجمن اسپانیایی مقابله با کاهش جمعیت،^۱ برنامه‌ای را برای تشویق زنان به انجام کار کشاورزی راه‌اندازی کرده است. در قالب این برنامه آموزش‌های لازم در زمینه کشاورزی و دامداری به جامعه مخاطب ارائه می‌شود.

در اسکاتلند در قالب «پروژه جوانان روستایی» به روستاییان جوان این امکان داده شده است تا از طریق پادکست تجارب خود را به اشتراک بگذارند و از این طریق با اهداف و توانایی‌های یکدیگر آشنا شوند.

در واقع باید گفت سیاستگذاران نیاز به صحبت با جوانان روستایی دارند تا از نزدیک در مورد خواسته‌ها و انگیزه‌های آنان آگاه شوند. جوانان در روستاها گروه‌های مختلفی هستند و سیاستگذار باید به این شناخت برسد که کدام‌یک از این گروه‌ها در صورت برطرف شدن دغدغه‌های خود در روستا ماندگار می‌شوند و چشم‌انداز خود را در توسعه محیط روستای محل استقرار ترسیم می‌کنند و کدام‌یک از دغدغه‌ها وزن و اهمیت بیشتری دارد. آموزش، بازار کار، رفاه، داشتن سلامت و امکان مشارکت مهم‌ترین دغدغه‌های جوانان روستایی در اتحادیه اروپا بوده که ترس از برطرف نشدن این دغدغه‌ها، عامل و محرک اصلی مهاجرت از مناطق روستایی بیان شده است [۲۶].

۳-۳-۴. توجه به مکان محوری و ابتکارات از پایین به بالا

محرومیت می‌تواند بر چسب ناتوانی را به جوانان روستایی بزند. احساس ناتوانی می‌تواند آثار عاطفی منفی و طولانی مدتی را بر جوانان وارد کند، به‌ویژه اگر آنها احساس کنند جایی برای اجتماعی شدن و یا شرکت در فعالیت‌های سازمان یافته وجود ندارد. روابط غیر حمایتی با بزرگسالان ممکن است به عنوان مانع توسعه شبکه‌های شخصی جوانان عمل کند و در نتیجه پتانسیل آنها را برای جستجوی فرصت‌های جدید و متعاقباً تعریف افق‌های متعالی‌تر محدود کند. در مقابل، ایجاد طرح‌هایی هدفمند در سطح جامعه که جوانان را با تجارب اقتصادی بزرگسالان و مدیران فعالیت‌های اقتصادی آشنا می‌کند، می‌تواند افق دید جوانان را گسترش داده و بر مهارت‌های شغلی آنها بیفزاید. وجود زمین‌های بازی برای کودکان و نوجوانان، در دسترس بودن امکانات ورزشی و فرهنگی، برقرار بودن فضای گفتگو و امکان فعالیت در مؤسسه‌های اجتماعی مرتبط با نیازها و خواسته‌های محلی، از جمله حداقل‌هایی است که وجود آنها به اجتماعی شدن جوانان در مناطق روستایی کمک می‌کند.

۳-۳-۵. توانمندسازی جوانان روستایی از طریق فرصت‌های شغلی و کارآفرینی

در جهت توسعه فرصت‌های شغلی و کارآفرینی، اقدامات گسترده‌ای در سراسر اروپا برای جوانان روستایی انجام شده است. این اقدامات در برگیرنده مواردی از قبیل امکان فعالیت در بنگاه‌های اجتماعی و همچنین فراهم کردن امکان استفاده جوانان از منابع طبیعی و انسانی موجود به شیوه پایدار می‌شود. پروژه کارآفرینی جوانان روستایی (ERASMUS+EYE) بر تقویت مهارت‌ها و خصلت‌های کارآفرینی در

1. The Spanish Association Against Depopulation

مناطق روستایی تمرکز دارد. این پروژه که به صورت ماژول‌های آموزشی و آنلاین است در کشورهای یونان، لهستان اسپانیا و ترکیه به انجام رسیده است. در یونان کارآفرینان جوانان روستایی از طریق این پروژه، کسب و کارهای جدیدی را ایجاد کرده یا کسب و کارهای موجود خود را توسعه داده‌اند. در ایالت گالیسیای اسپانیا، صندوق^۱ ESF کارگاه‌های مهارت شغلی را برای جوانانی که در معرض خطر محرومیت اجتماعی هستند، برگزار می‌کند. موضوعات این کارگاه توسط نهادهای اجتماعی و منطقه‌ای گالیسیا پیشنهاد می‌شود و این موضوع به تناسب فعالیت کارگاه‌های مهارت‌آموزی با نیازهای منطقه‌ای کمک کرده است. بیش از یک سوم افرادی که در این کارگاه‌ها شرکت داشته‌اند، توانسته‌اند شغلی تمام‌وقت برای خود ایجاد کنند. سایر کارآموزان نیز در خواست دریافت آموزش‌های بیشتری را داشته‌اند.

در روستاهای ولز، پروژه (Llwyddo'n Lleol 2050) عنوان پویشی است که می‌خواهد نشان دهد جوانان با ماندن در روستاهای گویند^۲ و آنگلسی^۳ چه کارهایی می‌توانند انجام دهند. یافته‌های این پروژه این تصور را که جوانان برای موفقیت باید روستاها را ترک کنند به چالش کشیده است. تا امروز دو گروه از کارآفرینان جوان مورد حمایت این برنامه قرار داشته‌اند:

گروه اول کسانی بودند که برای مدت ۱۰ هفته مورد حمایت مالی قرار گرفتند تا بتوانند ایده‌های خود را در قالب یک کسب و کار توسعه دهند. همه افرادی که مورد حمایت قرار گرفتند، توانستند کسب و کار خود را راه‌اندازی کنند. حمایت از چنین افرادی منوط به داشتن ایده کسب و کار بوده است.

گروه دوم که مورد حمایت قرار گرفتند شامل افرادی شدند که در صدد توسعه و ایجاد کسب و کارهای متناسب با مزیت‌های منطقه‌ای بوده‌اند. محصولات غذایی و نوشیدنی از جمله رسته‌های مورد حمایت بوده است. ارائه خدمات کسب و کار و تسهیل دسترسی به شبکه‌های مرتبط شغلی از جمله حمایت‌های صورت گرفته در این قسمت بوده است.

در ارتباط با برنامه‌هایی کارآفرینی که هدف انتقال مستقیم کارآموزان از محیط آموزشی به محیط کسب و کار را دارند نیز باید احتیاط‌هایی صورت گیرد، چرا که ممکن است مشاغل مدنظر این برنامه‌ها در چارچوب انتظارات و خواست جوانان روستایی قرار نداشته باشد. در آسیا مطالعات اخیر نشان داده است که چگونه جوانان از طریق تجربه می‌فهمند که ایده‌های از پیش تعیین شده و نظری در مورد یادگیری، خلاقیت و موفقیت با آنچه در واقعیت‌های پیچیده محلی اتفاق می‌افتد، مطابقت ندارد. با درک از واقعیت‌هاست که جوانان شرایط خود را تعریف و از طریق روابط اجتماعی با همسالان و بزرگسالان پیرامون خود، امکان تحصیل، یافتن شغل و درآمد معنادار را پیدا می‌کنند [۲۷].

۳-۳-۶. ارتقای مشارکت و فعالیت‌های اجتماعی جوانان

تقویت مشارکت جوانان در فعالیت‌ها و فرایندهای محلی به آنان این فرصت را می‌دهد که بر محدودیت‌هایی چون نداشتن شبکه‌های ارتباطی و انزوای اجتماعی غلبه کنند. سازمان‌های غیردولتی و سایر ساختارهای سیاسی می‌توانند فرهنگ شهروندی را در بین جوانان روستایی تقویت کنند تا از این طریق آنها نیازهای خود را بهتر بشناسند و در نتیجه آن، در شکل دادن به سیاست‌های مربوطه نقش داشته باشند. با توجه به مشارکت ضعیف جوانان در برنامه‌های قبلی^۴ LEADER هم‌اکنون این برنامه به طور هدفمند در نظر دارد مشارکت جوانان را در اقدامات خود تقویت کند. برای مثال در یکی از مناطق اسکاتلند یک گروه اقدام محلی این قدرت را به جوانان داده است که در فرایند بودجه‌ریزی برنامه لیدر (دوره ۲۰۲۰-۲۰۱۶) مشارکت فعال داشته باشند.

1. European Social Fund
2. Gwynedd
3. Anglesey

۴. برنامه LEDAER ابتکار اتحادیه اروپا در زمینه توسعه روستایی است که با مشارکت فعال جوامع محلی در قالب گروه‌های اقدام محلی به انجام می‌رسد. این برنامه، رویکردی از پایین به بالا دارد و بر همکاری‌های بین بخشی، نوآوری، شبکه‌سازی، مشارکت‌های عمومی و خصوصی و قابلیت‌های محلی در فرایند توسعه روستایی تأکید دارد. از زمان شروع برنامه لیدر (حدود ۲۰ سال پیش) تاکنون، بیش از ۲۵۰۰ گروه اقدام محلی تشکیل شده که این گروه‌ها بیش از ۵۰ درصد از جمعیت روستایی اتحادیه اروپا را پوشش می‌دهند.

همکاری و همیاری ساختارمند جوانان روستایی در سراسر مرزها و بخش‌ها می‌تواند از طریق ایجاد فرصت‌های مضاعف برای یادگیری، دریافت تجارب و تقویت فعالیت‌های اجتماعی به توسعه جوانان کمک کند. برای مثال^۱ RYE یک سازمان حمایتی و غیردولتی برای جوانان روستایی است که در زمینه ترویج و فعال کردن جوانان در روستاها فعالیت می‌کند. ارائه خدمات مشاوره‌ای و شغلی و تبدیل مهارت‌ها و تجربیات به فرصت‌های شغلی از جمله فعالیت‌های این اژانس توسعه‌ای است.

۳-۳-۷. تأمین خدمات عمومی برای جوانان

جوانان روستایی، طیف وسیعی از انتظارات و واقعیت‌ها دارند که ممکن است به آسانی در سیستم‌های آموزشی ترسیم نشوند. درک دقیق تر خواسته‌های جوانان و همچنین فشارهایی که ممکن است آنها را به ترک روستاهای خود سوق دهد، می‌تواند به نهادهای آموزشی و سازمان‌های حمایتی کمک کند تا آموزش‌های تخصصی و متناسب‌تری را برای جوانان روستایی در نظر بگیرند. سیاست‌های عمومی که از توسعه ظرفیت فکری و در نتیجه تحرک فکری جوانان روستایی از طریق آموزش و پرورش حمایت می‌کنند، می‌توانند منشأ آثار مثبتی در جوامع روستایی باشند. ارائه خدمات و مراقبت‌های بهداشتی و سایر اشکال حمایت از جوانان بدون در نظر گرفتن بُعد مکانی می‌تواند چالش برانگیز باشد، چراکه بسیاری از خدمات از محل زندگی جوانان روستایی فاصله دارد. در این خصوص ابتکاراتی که بتواند انواع مختلفی از حمایت‌ها را ارائه کنند، احتمالاً نتایج مثبتی را به همراه خواهند داشت.

دسترسی به مسکن مقرون به صرفه از دیگر چالش‌های پیش‌روی جوانان است. دسترسی نداشتن به مسکن مناسب می‌تواند جوانان را به ترک روستا سوق دهد. لازم است جوانان در داخل و خارج از جامعه خود ارتباطات خوبی را برقرار کنند. این موضوع نه تنها برای توسعه شخصی آنها اهمیت دارد، بلکه از نظر تعامل با هم‌نوعان محلی و ملی نیز اهمیت دارد.

برای جوانانی که تمایل به ماندن در بازارهای محلی را دارند، اتصال و زیرساخت دیجیتال خوب، می‌تواند برای آنها حیاتی باشد. همچنین دسترسی کمتر جوانان روستایی به وسیله نقلیه شخصی و حمل و نقل عمومی مقرون به صرفه می‌تواند دسترسی به آموزش، بازار کار و زیرساخت‌های ورزشی را برای آنها محدود کند.

جوانان روستایی خانواده‌های کم‌درآمد نسبت به هم‌تایان شهری خود امکان کمتری برای طی کردن مسیرهای طولانی و شرکت در باشگاه‌ها، فعالیت‌ها و رویدادهای اجتماعی دارند. در این زمینه، اتخاذ سیاست‌های یارانه‌ای و سیاست‌های مکان‌محوری که عدالت فضایی در خدمات‌رسانی را مورد تأکید قرار دهند، می‌تواند کارآمد باشد. بهتر است برنامه‌ریزان و سیاست‌گذاران بر پیوند و اتصال روستاها به شهرها تأکید کنند. پیوند یافتن روستاها با شهرها ضمن آنکه دسترسی روستاییان را به خدمات شهری تسهیل می‌کند، سبب می‌شود که جوانان شهری با سبک زندگی و محیط روستایی آشنا شده و بدین ترتیب زمینه جذب علاقه‌مندان به اقتصاد این مناطق فراهم شود.

همان‌طور که اشاره شد یکی از سیاست‌های بهبود مشارکت جوانان روستایی در فرایندهای تصمیم‌گیری، تقویت مهارت‌های رهبری در بین آنان است. در این خصوص اصول و سیاست‌های مختلفی مطرح است که در ادامه به آنها اشاره می‌شود.

۳-۳-۸. توانمندسازی جوانان به‌عنوان رهبران توسعه روستایی

توانمندسازی جوانان به‌عنوان رهبران توسعه روستایی، نقش حیاتی در پیشرفت و آبادانی مناطق روستایی و بهبود کیفیت زندگی در این مناطق ایفا می‌کند. این فرایند با تجهیز جوانان به مهارت‌ها، دانش و منابع لازم، آنها را قادر می‌سازد تا در تصمیم‌گیری‌ها و برنامه‌ریزی‌های محلی مشارکت فعال داشته باشند و به‌عنوان کاتالیزورهای تغییر در جوامع خود عمل کنند. راهبری جوانان در توسعه روستایی نیازمند ارتقای جایگاه آنان در ابعاد مختلف است. در درجه اول نیاز است تا جوانان نسبت به محیطی که در آن زندگی می‌کنند احساس تعلق داشته باشند.

1. Rural Youth Europe (RYEurope)

برای تقویت حس تعلق مکانی و وابستگی جوانان به روستاها، می‌توان از برنامه‌های آموزشی و مشارکتی مبتنی بر مکان بهره برد. این برنامه‌ها با درگیر کردن جوانان در پروژه‌های محلی، مانند احیای منابع طبیعی یا توسعه گردشگری پایدار، به آنها امکان می‌دهند نقش فعالی در بهبود جامعه خود ایفا کنند. آموزش‌های مکان‌محور، جوانان را در محیط‌های محلی آموزش می‌دهد و یادگیری آنها را با مسائل واقعی منطقه پیوند می‌زند. چنین رویکرد آموزشی به جوانان کمک می‌کند که ارزش محیط و جامعه محلی را درک کنند و حس تعلق قوی‌تری نسبت به مکان زندگی خود داشته باشند. آموزش‌های تجربی و یادگیری مبتنی بر مکان می‌تواند به توسعه مهارت‌های حیاتی مانند ارتباطات، آمادگی شغلی، تفکر انتقادی و کار تیمی در جوانان کمک کند [۳۱]. همچنین مطالعات نشان داده‌اند که چنین مشارکت‌هایی می‌تواند حس تعلق به مکان را در جوانان تقویت کرده و آنها را به ماندن در روستا ترغیب کند [۳۲]. علاوه بر این، برگزاری رویدادهای فرهنگی و اجتماعی که تاریخچه و ارزش‌های جامعه را برجسته می‌کنند، می‌تواند ارتباط جوانان با محیط زندگی‌شان را عمیق‌تر کند. تحقیقات اخیر نشان می‌دهد که ایجاد فرصت‌های مشارکت اجتماعی و فرهنگی در روستاها، رضایت‌مندی و تمایل به ماندگاری در جوانان را افزایش می‌دهد [۳۳].

به انجام رساندن پروژه‌های عملی در سطح محلی باعث تقویت مهارت‌های رهبری و تعهد جوانان به جامعه می‌شود. یادگیری از طریق تجربه کردن باعث می‌شود جوانان چالش‌های واقعی اجتماعات محلی را درک کنند. سازمان‌ها و نهادهای محلی و منطقه‌ای می‌توانند با تنظیم فرصت‌های کارآموزی متناسب و طراحی فعالیت‌هایی که جوانان را در حل مسائل اجتماعی در مقیاس‌های محلی دخالت می‌دهد، نقش مهمی در پیاده‌سازی چنین سیاستی داشته باشند [۳۱]. علاوه بر این، ارتباط جوانان با رهبران محلی، نقش مهمی در ارتقای مهارت رهبری آنان دارد. شبکه‌سازی و حمایت رهبران محلی فرصت‌های توسعه اقتصادی و اجتماعی را افزایش می‌دهد. در این خصوص سیاست‌هایی همچون برگزاری نشست‌ها و کارگاه‌های مشترک بین جوانان و رهبران محلی، معرفی جوانان با الگوهای موفق در توسعه روستایی و همچنین ایجاد گروه‌های رهبری جوانان برای به اشتراک‌گذاری تجربیات و همکاری در پروژه‌های توسعه می‌تواند مؤثر واقع شود. تأکید بر چنین سیاست‌هایی مؤید آن است که سیاستگذاران و برنامه‌ریزان باید برنامه‌های محلی بیشتری را که به نیازهای خاص جوانان روستایی می‌پردازد، تدوین کنند [۳۴].

به‌طور کلی، توکنیسم یا انجام اقدامات نمایشی یکی از تهدیدهای مهم در به انجام رسیدن مشارکت معنی‌دار برای جوانان است. معمولاً مشارکت جوانان روستایی، دغدغه و چالشی مهم برای دولت‌ها نبوده است و بسیاری از دولت‌ها صرفاً تلاش داشته‌اند تا اقدامات سطحی خود را در این زمینه بزرگ جلوه دهند [۲۸].

در این راستا، در جهت ارتقای مشارکت جوانان در فرایندهای تصمیم‌گیری، اقدامات سیاستی زیر می‌تواند در تحقق مشارکت واقعی جوانان روستایی مؤثر باشد:

- **اطلاع‌رسانی مؤثر:** گسترش استفاده از فناوری اطلاعات و ارتباطات (ICT) و ارتقای مهارت‌های دیجیتال و ایجاد پلتفرم‌های آنلاین در جهت دسترسی بهتر جوانان به اطلاعات و کاهش انزوای جغرافیایی.
- **به‌کارگیری ابزارهای مشورتی:** راه‌اندازی کارگاه‌ها، شوراهای جوانان و نشست‌های عمومی برای شنیدن نظرات و بازخوردهای جوانان روستایی و همچنین اطمینان از ایجاد بسترهای بلندمدت برای جمع‌آوری و تحلیل نظرات جوانان از مهم‌ترین اقدامات این محور است.
- **انتقال نظرات جوانان با ایجاد پیوندهای بین‌نسلی:** ایجاد کمیته‌ها و کارگروه‌های کاری بین‌نسلی می‌تواند این تضمین را ایجاد کند که صدای جوانان در موضوعات مختلف شنیده می‌شود.
- **بهره‌گیری از ابزارهای توانمندسازی:** دخالت دادن جوانان در مدیریت نهادهای تصمیم‌گیر مرتبط با آنان و تقویت مهارت‌های رهبری و مدیریت پروژه و ارتباطات میان‌فردی می‌تواند به افزایش اثربخشی برنامه‌های مشارکتی کمک کند.
- **تأکید بر متنوع بودن مناطق روستایی:** ضرورت دارد برنامه‌های مشارکتی متناسب با ویژگی‌های اقتصادی و اجتماعی مناطق روستایی

مختلف تنظیم شود.

■ **ارتقای محیط تسهیل کننده:** از بین بردن موانع اجتماعی-فرهنگی، از جمله برای زنان جوان روستایی و توجه به جوانان حاشیه‌نشین و کمتر دیده شده به فراگیری برنامه‌های مشارکتی کمک خواهد کرد [۲۹] و [۳۰].

علاوه بر اصول و سیاست‌های کلی که می‌تواند زمینه‌ساز فعالیت پایدار و مؤثر جوانان در روستاها باشد، بررسی و تحلیل تجارب موفق جهانی در این زمینه، فرصت‌های ارزشمندی را برای بهبود سیاست‌ها و طراحی راهکارهای نوآورانه فراهم می‌آورد. در ادامه، به برخی از این تجربه‌ها اشاره می‌شود.

۴. تجارب جهانی در زمینه سازمان دهی جوانان در مناطق روستایی

کشورهای مختلف سیاست‌های متنوع و بعضاً متفاوتی را در موضوع جوانان روستایی در پیش گرفته‌اند. تأمین شغل شایسته، تسهیل ورود به مؤسسات آموزشی، ارتقای مشارکت سیاسی، تأمین اوقات فراغت، ارائه خدمات کسب و کار و توسعه کارآفرینی، تأمین مسکن و سایر زیرساخت‌های فیزیکی از جمله این سیاست‌ها بوده است. در ادامه به چند مورد از این تجارب و سیاست‌ها اشاره شده است:

۴-۱. سیاست‌های کشورهای اروپایی در ارتباط با جوانان روستایی

بیشتر کشورهای اروپایی با پیروی روزافزون جمعیت به‌ویژه در یک دهه اخیر روبه‌رو شده‌اند. این پدیده، خاص مناطق شهری نبوده و با نسبت شدیدتری در مناطق روستایی و به واسطه کم شدن نرخ زادوولد و مهاجرت روستاییان مشهود است. موضوعات اقتصادی، دسترسی به فرصت‌های شغلی مناسب و مورد نظر و همچنین محدودیت‌های زیرساختی در موضوع مهاجرت‌های روستایی اتحادیه اروپا نقش اساسی را ایفا کرده‌اند. البته از منظر جنسیت، تفاوت‌هایی در ترکیب مهاجران روستایی دیده می‌شود. برای مثال زنان تحصیل کرده روستایی مهاجرت بیشتری را نسبت به مردان در کشورهای اروپایی تحصیل کرده داشته‌اند.

در سال‌های اخیر نهادهای توسعه‌ای اتحادیه اروپا به این درک رسیده‌اند که حضور و ماندگاری جوانان در فضاهای روستایی، از جمله الزامات رسیدن به توسعه پایدار است. این نهادها، خواسته جوانان برای ماندگاری در روستاها را افزایش کیفیت و کمیت فرصت‌های آموزشی و شغلی و بهبود زیرساخت‌های فرهنگی، اوقات فراغت و بهداشت مناطق روستایی ذکر کرده‌اند. همچنین به این موضوع اشاره شده است که جوانان این احساس را دارند که در فرایند سیاست‌گذاری و اتخاذ تصمیمات مشارکت ندارند و نهادها و مقامات، ارتباط خود را با آنها کمتر کرده‌اند.

در بلاروس مطالعات نشان داده است که جوانان روستایی آماده مشارکت هستند، اما آنها برای این مهم به نهادها و انجمن‌ها مرتبط مانند آنچه در مناطق شهری وجود دارد، دسترسی ندارند. با در حاشیه ماندن جوانان روستایی اعتماد به نفس آنها در جهت انجام تغییرات و همچنین اعتماد آنها به نهادهای محلی و ملی کاهش پیدا می‌کند. در این کشور جوانان روستایی از حمایت‌هایی همچون دریافت تسهیلات برای ساخت و بازسازی مسکن و همچنین تسهیل پذیرش در مؤسسات آموزشی برخوردار هستند.

در اکثر کشورهای اروپایی به موضوع جوانان روستایی به‌عنوان یک مقوله جداگانه پرداخته نمی‌شود و سیاست‌های مرتبط با این حوزه در سطوح محلی، منطقه‌ای و ملی کشورها توزیع شده است.

در آلمان وزارت امور خانواده، سالمندان، زنان و جوانان، برنامه‌های حوزه جوانان را پیگیری می‌کند. در این کشور در برخی از زمینه‌ها دولت به‌طور مستقیم در ارتباط با جوانان روستایی اقداماتی را ترسیم و پیاده‌سازی می‌کند. در این راستا و به‌منظور حفظ جمعیت در روستاها، دولت این کشور سیاست‌هایی همچون تأمین مسکن قابل استطاعت برای جوانان روستایی و تأمین زیرساخت‌های مورد نیاز در روستاها

را مورد توجه قرار داده است. هدف از این حمایت‌ها، جذاب نگه داشتن محیط‌های روستایی آلمان برای زیست، به‌ویژه برای جوانان است. در صربستان با حمایت از پروژه‌های دفاتر محلی جوانان و سازمان‌های جامعه مدنی، وزارت ورزش و جوانان تلاش می‌کند شرایط زندگی جوانان روستایی را بهبود بخشد. تأکید وزارتخانه مذکور بر بهبود سطح دانش و مهارت‌های کارآفرینانه جوانان روستایی است. در سوئیس، سیاست‌های مرتبط با جوانان، به‌ویژه در مناطق روستایی، از طریق نهادهای محلی دنبال می‌شود. یکی از ابزارهای کلیدی در این زمینه، تشکیل «شوراهای جوانان» در سطح محلی است. این شوراها، نقش مشورتی دارند و به جوانان امکان می‌دهند تا دیدگاه‌ها و دغدغه‌های خود را در فرایند تصمیم‌گیری‌های محلی وارد کنند.

یکی از سیاست‌ها و اهداف سوئد در مناطق روستایی «تأمین شرایط برابر برای دسترسی به کار و زندگی» است. علاوه بر شهرداری‌ها و نهادهای حکمران منطقه‌ای، در این کشور، شبکه مرتب‌تری از آژانس‌های دولتی و نهادهای غیردولتی پیگیر مسائل و اهداف توسعه روستایی هستند. در جمهوری چک، راه‌اندازی «شبکه ملی گروه‌های اقدام محلی» به‌ویژه بخش غیررسمی آن در ارتباط با جوانان یکی از اقدامات مؤثر در ارتباط با جوانان روستایی بوده است. هر گروه اقدام محلی از نمایندگان شهرداری‌ها، کارآفرینان محلی (از جمله در بخش کشاورزی)، سازمان‌های غیردولتی و شهروندان فعال تشکیل شده است. این گروه‌های اقدام محلی سازمان‌های غیردولتی، انجمن‌های مدنی و گروه‌های غیرانتفاعی قلمداد می‌شوند. هر گروه اقدام محلی یک راهبرد توسعه محلی را تدوین می‌کند و مسئول اجرا و پیاده‌سازی آن است. اجرایی‌سازی راهبردهای توسعه محلی از طریق صندوق اجتماعی اروپا یعنی برنامه توسعه روستایی و برنامه اجرایی یکپارچه منطقه‌ای، تأمین مالی می‌شود. در راهبردهای گروه‌های اقدام محلی اولویت با بهبود زیرساخت‌ها و کیفیت آموزش رسمی و غیررسمی است.

در اوکراین برای جوانانی که در مناطق روستایی زندگی و یا کار می‌کنند مزایای قانونی در نظر گرفته شده است. برای مثال در این کشور در «قانون اولویت بخشی به توسعه اجتماعی روستا و مجتمع‌های کشت و صنعت در اقتصاد» و در راستای پذیرش جوانان روستایی در کلیه مؤسسات آموزش عالی (دانشگاه‌ها و سایر نهادهای مرتبط) سهمیه‌های اجباری تعریف و اعمال شده است. در مقدونیه شمالی، راهبرد ملی توسعه کشاورزی و روستایی برای دوره ۲۰۲۱ تا ۲۰۲۷، با هدف ارتقای جایگاه جوانان در مناطق روستایی، بر تسهیل دسترسی آنان به حمایت‌های دولتی تأکید دارد. این راهبرد که براساس «قانون ملی کشاورزی و توسعه روستایی» تدوین شده، مجموعه‌ای از اهداف، سیاست‌ها و اقدامات را برای توسعه کشاورزی و مناطق روستایی در نظر گرفته است.

۲-۴. برنامه اشتغال جوانان روستایی در آفریقا

گروه ۲۰ از سال ۲۰۱۷ و در راستای توسعه پایدار اقتصادی در کشورهای آفریقایی برنامه اشتغال جوانان روستایی را در آفریقا پیگیری کرده است. تأمین اشتغال به‌ویژه در بخش کشاورزی و با محوریت زنان مهم‌ترین هدف این برنامه است. در این راستا، برنامه‌هایی در جهت افزایش مهارت و دانش، افزایش سرمایه‌گذاری مسئولانه و تأمین مالی اشتغال جوانان روستایی و بهبود دسترسی عادلانه به زمین مدنظر قرار گرفته است. از جمله اهداف کمی برنامه اشتغال جوانان روستایی گروه ۲۰ پیگیری موضوعات زیر اعلام شده است:

- حمایت از پروژه‌های توسعه مهارت‌های نوآورانه و اشتغال محور روستایی، به طوری که حداقل ۵ میلیون جوان روستایی از نتایج این پروژه‌ها منتفع شوند؛

- ایجاد ۱٫۱ میلیون شغل برای جوانان روستایی از طریق مجموعه‌ای از اقدامات، مانند حمایت از برنامه‌های جهانی کشاورزی و امنیت غذایی و همچنین بهره‌گیری از سایر ابزارهای ایجاد کارآفرینی در مناطق روستایی.

ارائه آموزش‌های فنی و حرفه‌ای، توسعه زنجیره ارزش محصولات کشاورزی و توسعه کسب‌وکارهای کوچک و متوسط، از مهم‌ترین اقداماتی

۱. گروه ۲۰ (G۲۰)، یک سازمان بین‌دولتی متشکل از ۱۹ کشور به‌همراه اتحادیه اروپا (EU) و اتحادیه آفریقا (AU) است. این گروه برای رسیدگی به مسائل عمده مرتبط با اقتصاد جهانی مانند ثبات مالی بین‌المللی، تغییرات اقلیمی و توسعه پایدار فعالیت می‌کند.

بوده که در راستایی ایجاد اشتغال برای جوانان آفریقایی به سرانجام رسیده است.

مهم‌ترین توصیه‌های سیاستی پیرامون ایجاد اشتغال برای جوانان روستایی آفریقا به شرح زیر است:

۱. **ایجاد تنوع در فرصت‌های شغلی برای جوانان:** ایجاد زیرساخت‌ها و خدمات اجتماعی و اقتصادی متناسب با رویکرد مکان محوری می‌تواند نقش نقاط روستایی را زنجیره‌های ارزش منطقه‌ای برجسته کند.

۲. **ارائه آموزش‌های شغلی در زمان انجام فعالیت و همچنین تخصیص یارانه به دستمزد نیروی کار در مناطق روستایی:** روستاییان به دلیل حجم فعالیت‌ها و سختی رفت و آمد به مراکز آموزشی و همچنین تمایل کمتر به خروج از محل زندگی خود نیاز به دریافت آموزش‌های کسب و کاری در محل زندگی خود و در جریان فعالیت‌های روزانه دارند. همچنین ارائه یارانه برای پرداخت دستمزد نیروی کار، از جمله ابزارهایی است که می‌تواند تأثیرات مثبتی در اشتغال روستایی ایجاد کند. بسیاری از کسب و کارهای خرد روستایی در مراحل اولیه توسعه خود توان کافی برای پرداخت دستمزد نیروی کار مورد نیاز را ندارند، لذا مشارکت دولت در این زمینه به پایداری این قبیل کسب و کارها کمک فراوانی خواهد کرد.

۳. **گفتگو با ذی‌نفعان در جهت تسهیل انتقال از مدرسه به محل کار:** در این خصوص راهبردهای ملی باید سرمایه‌گذاری‌ها را به سمت بخش‌های با پتانسیل بالای اشتغال منتقل کنند. این امر مستلزم گفتگوی منظم با فعالان بخش خصوصی (در سطح بنگاه‌های بزرگ و کوچک) است. در حالی که بخش خصوصی باید از کیفیت نیروی کار و مهارت‌های آنان اطمینان پیدا کند، نظام آموزشی وظیفه دارد آموزش‌های فنی و حرفه‌ای به‌روز را متناسب با موقعیت‌های شغلی ارائه دهد. البته انتقال بین دانشگاه و مراکز آموزشی با بازار کار باید از طریق یک چارچوب شفاف ارائه صلاحیت پیگیری شود. در این چارچوب لازم است ارزش مدارک مختلف برای دانش‌آموزان، دانشجویان، کارفرمایان و سایر ذی‌نفعان روشن شود.

۴. **انسجام بیشتر سیاست‌ها، تنظیم بودجه کافی و تقویت ظرفیت‌های نهادی در سطح ملی و منطقه‌ای:** هر اندازه دولت بتواند اقدامات نهادهای خیریه و غیرانتفاعی و دولتی را پیرامون موضوعات مرتبط با جوانان روستایی هماهنگ و همسو کند، اثرگذاری و هم‌افزایی آنها افزایش پیدا می‌کند [۳۵].

۳-۴. پارک‌های کشاورزی جوانان در آفریقا

یکی از مهم‌ترین چالش‌های قاره آفریقا، رسیدگی به بیکاری گسترده جوانان است. در این قاره، ۲۰۰ میلیون نفر بین ۱۵ تا ۲۴ سال قرار دارند و انتظار می‌رود این تعداد تا سال ۲۰۵۰ به بیش از ۸۳۰ میلیون نفر افزایش پیدا کند. آموزش عالی در آفریقا سریع‌تر از اقتصاد رشد کرده و این موضوع سبب شده است تا بسیاری از جوانان تحصیل کرده نتوانند شغل مناسب و دلخواه خود را پیدا کنند و بعضاً در معرض فقر یا مجبور به انجام کارهای غیر مرتبط شوند.

پارک کشاورزی جوانان به عنوان یک مرکز رشد توانسته است ورود جوانان و فناوری را به بخش کشاورزی تسهیل کند. در سال ۲۰۱۲، مؤسسه بین‌المللی کشاورزی گرمسیری (IITA) یک مرکز رشد کشاورزی را در نیجریه افتتاح کرد و سپس با تأمین مالی از منابع مختلف دامنه فعالیت‌های خود را به کشورهای جمهوری کنگو، کنیا، اوگاندا، زامبیا و تانزانیا گسترش داد. ایجاد پارک‌های کشاورزی، یکی از راه‌های قرار دادن سریع جوانان در نظام‌های نوین بهره‌برداری کشاورزی به واسطه ارائه زمین و خدمات کلیدی کشاورزی با هزینه معقول است. به‌طور خاص، خدمات پارک کشاورزی شامل آماده‌سازی زمین، آبیاری، کنترل آفات و خدمات بازاریابی می‌شود. در آفریقا این پارک‌ها به جوانان امکان استفاده وسیع از خدمات ICT را دادند و با توسعه مهارت‌های کشاورزی جوانان و بهره‌گیری از پلتفرم‌های بازاریابی آنلاین به ابزاری

1. The International Institute of Tropical Agriculture (IITA)

برای حذف واسطه‌های غیر ضرور در بخش کشاورزی تبدیل شده‌اند. پارک‌های کشاورزی در این قاره، وارد همکاری با شرکت‌های فعال در زمینه تراکتورسازی هوشمند شده‌اند و به نحوی بخشی از خدمات مکانیزاسیون خود را از این طریق مرتفع ساخته‌اند. علاوه بر این و در قالب آموزش‌های ارائه شده در پارک‌های کشاورزی آفریقا، جوانان یاد گرفتند که ارقام بهبود یافته را برای دریافت عملکرد بهتر استفاده کنند. در راه ایجاد و توسعه پارک‌های کشاورزی در آفریقا، محدودیت‌ها و چالش‌هایی وجود داشته است. در این خصوص، باورهای اجتماعی و محدودیت‌های ذهنی کمتر به بخش کشاورزی به عنوان عامل تحول نگاه کرده‌اند. در دانشگاه‌ها نیز همچنان رشته‌های مرتبط با کشاورزی به ندرت جزء انتخاب‌های نخست دانشجویان است. چالش دیگر نیز مربوط به تأمین مالی فعالیت‌های کشاورزی به ویژه فعالیت‌های مرتبط با ارائه خدمات کسب و کار به این بخش است.

پارک‌های کشاورزی در آفریقا به بیش از ۲۰۰۰ جوان آموزش ارائه کرده و بیش از ۳۰۰ کسب و کار مستقل را که هر یک بین سه تا پنج نفر را به کار گرفته‌اند، ایجاد کرده است. البته مهم‌ترین دستاورد این پارک‌ها، القای خودباوری به جوانان بوده است و این مسئله که آنها با دریافت آموزش و کسب مهارت‌های لازم می‌توانند اثرگذاری خود را در بخش کشاورزی داشته باشند [۳۶].

۴-۴. ارائه تسهیلات مالی به کشاورزان جوان در ترکیه

طرح ارائه تسهیلات مالی به کشاورزان جوان،^۱ به طور کلی به وام‌ها و تسهیلاتی اطلاق می‌شود که به کشاورزان جوان در کشورهای مختلف داده می‌شود تا به آنها در راه‌اندازی یا توسعه فعالیت‌های مرتبط با بخش کشاورزی کمک کند. در واقع این طرح برای مقابله با چالش‌هایی مانند پیر شدن جمعیت کشاورزان، کاهش مهاجرت جوانان از روستاها به شهرها و ارتقای تولید کشاورزی راه‌اندازی شده است. در ترکیه بانک کشاورزی آمتولی ارائه تسهیلات طرح مذکور است. کم‌بهره بودن و بلندمدت بودن دوره بازپرداخت از جمله شرایط ویژه این طرح است. متقاضیان تسهیلات طرح مذکور باید از شرایطی به شرح بر خوردار باشند:

- شهروند ترکیه باشند.

- در فعالیت‌های کشاورزی و یا دامداری مشغول باشند و یا قصد شروع فعالیت در این بخش را داشته باشند.

- ارائه طرح کسب و کار مورد تأیید.

- زیر ۴۰ سال سن داشته باشد.

بانک کشاورزی طرح‌های کسب و کار دریافتی را از نظر امکان‌پذیری، سودآوری و تأثیرات اقتصادی بررسی می‌کند. طرح‌هایی که مطابق معیارهای بانک و ضوابط دولتی باشند مورد حمایت قرار می‌گیرند. پرداخت تسهیلات به صورت مرحله‌ای و بر اساس پیشرفت طرح ارائه می‌شود. تیم‌های نظارتی به صورت دوره‌ای از پروژه‌های مورد حمایت، بازدید به عمل می‌آورند تا از پیشرفت پروژه‌ها در مسیر تعریف شده اطمینان حاصل شود. علاوه بر این مجریان پروژه نیز موظف شده‌اند تا گزارش‌های مالی و اجرایی منظمی ارائه دهند [۳۷].

آمریکا، کانادا، کشورهای عضو اتحادیه اروپا (مانند فرانسه و ایتالیا) و هند، از جمله مهم‌ترین کشورهای هستند که همانند ترکیه به ارائه تسهیلات به جوانان در راستای ایجاد و توسعه مشاغل در بخش کشاورزی می‌پردازند. به طور خاص و در هند برنامه‌هایی مانند Startup India و Agri-Entrepreneurship Development Scheme وجود دارند که برای جوانانی که به کشاورزی نوآورانه و فناوری‌های مرتبط علاقه‌مند هستند، تسهیلات مالی و آموزشی فراهم می‌کنند. این برنامه‌ها به جوانان کمک می‌کند تا پروژه‌های کشاورزی مدرنی را در زمینه کشاورزی هوشمند و توسعه محصولات ارگانیک آغاز کنند [۳۸].

1. Young Farmer Loans

2. Ziraat Bankası

۴-۵. جوانان و بازاری رسانی محصول چای در چین

در سال‌های اخیر صندوق بین‌المللی توسعه کشاورزی (ایفاد)^۱ با به انجام رساندن اقداماتی از جمله، حمایت از سازمان‌های کشاورزی، سازماندهی برنامه‌های آموزشی و فناورانه، ترویج نوآوری، ایجاد فرصت‌های شغلی و توسعه زنجیره‌های ارزش، جوانان را برای مشارکت در فعالیت‌های کشاورزی ترغیب کرده است. در تمامی پروژه‌های در حال اجرا توسط این نهاد، توجه ویژه‌ای به بنگاه‌ها و تعاونی‌های جوانان و همچنین توسعه فرصت‌های کارآفرینی برای جوانان شده است. ایفاد در چین در چارچوب راهبرد این کشور در ارتباط با روستاها یعنی راهبرد احیای مناطق روستایی، وارد همکاری شده و سعی داشته است از توانمندی جوانان با دادن فرصت‌های بیشتر به آنها حداکثر استفاده را داشته باشد. در سال ۲۰۲۱ حدود ۴۷۰ هزار جوان در راهبرد احیای مناطق روستایی در چین مشارکت داشته‌اند.

یکی از پروژه‌های ایفاد در چین پشتیبانی از تعاونی کشاورزی چای گونگی^۲ است. این تعاونی در یک منطقه دورافتاده در استان سیچوان جنوبی قرار دارد. در قالب اقدامات ایفاد به جوانان تعاونی گونگی این فرصت داده شد که در ارتباط با توسعه این تعاونی به شیوه نوآورانه همفکری و مشارکت داشته باشند. به کارگیری مدل‌های کسب و کار نوآورانه و بهره‌گیری از کانال‌های نوین بازاریابی از جمله محورهای اصلی پروژه مذکور بوده است. گونگ‌مینگ، زنی ۲۳ ساله یکی از ۱۲۶ عضو تعاونی گونگی است که در روستا بزرگ شده و عاشق پرورش برگ چای است. او در زمینه پرورش چای مهارت‌هایی را از والدینش آموخته است. گونگ در کالج این فرصت را پیدا کرد که در زمینه مطالعات فرهنگی تحصیل کند. پس از پایان تحصیلات و بازگشت به زادگاه خود در قالب پروژه IFAD تصمیم گرفت بازار فروش چایی را برای خود و هم‌روستاییانش توسعه دهد. او از درک و دانش خود پیرامون میراث فرهنگی چین که چایی بخش جدایی‌ناپذیری از آن است، در راستای فروش آنلاین و مستقیم چایی بهره گرفت. گونگ و دیگر جوانان تعاونی راه توسعه تعاونی را در فروش مستقیم و بدون واسطه محصول به خرده‌فروشان و مصرف‌کنندگان نهایی در سرتاسر چین دیدند و در این موضوع نیز کاملاً موفق عمل کردند. گونگ توانست به سایر تعاونی‌های منطقه نیز کمک کند تا محصولات خود را به صورت آنلاین بفروشند و به برخی از زنان نیز آموزش نحوه فروش به طور مستقیم را ارائه کرده است.

راهبرد احیای مناطق روستایی در چین نشان داده است که جوانانی مانند گونگ، نقش کلیدی در ترویج نوآوری دارند و ابتکار عمل را برای نوسازی تعاونی‌ها و شرکت‌ها، پرورش علم و فناوری در حوزه کشاورزی و گسترش کسب و کارها و مدل‌های کسب و کار جدید را به عهده می‌گیرند [۳۹].

۴-۶. توصیه‌های سیاستی مستخرج از تجارب جهانی

براساس تجارب بررسی شده، در جهت بهبود جایگاه جوانان روستایی و جذاب کردن محیط زندگی آنها، می‌توان توصیه‌های سیاستی زیر را ارائه کرد:

۱. افزایش فرصت‌های شغلی و مهارت‌آموزی: این محور می‌تواند شامل بخش‌های زیر باشد:

- ایجاد تنوع در فرصت‌های شغلی برای جوانان روستایی با تأکید بر ویژگی‌های محلی و توانمندی‌های منطقه‌ای،

- ارائه آموزش‌های شغلی و فنی در محل زندگی جوانان روستایی و در طول فعالیت‌های روزانه،

- حمایت از پروژه‌های توسعه مهارت‌های نوآورانه و اشتغال محور در روستاها، مانند دوره‌های آموزشی غیررسمی و برنامه‌های کارآفرینی.

۲. توانمندسازی روان‌شناختی و تقویت مشارکت جوانان در فرایندهای تصمیم‌گیری و سیاستگذاری: ضرورت دارد تا نهادها و مقامات ارتباط خود را با جوانان روستایی تقویت کنند و به آنها فرصت‌های بیشتری برای مشارکت در فرایندهای تصمیم‌گیری و سیاستگذاری بدهند. ایجاد نهادهایی مشابه آنچه در مناطق شهری وجود دارد، مانند انجمن‌ها و گروه‌های محلی، می‌تواند به اعتمادسازی و تقویت حس

1. International Fund for Agricultural Development (IFAD)

2. Gongyi

مشارکت در میان جوانان روستایی کمک کند. همچنین توانمندسازی روان‌شناختی جوانان از جمله از طریق بهبود روحیه پشتکار، تاب‌آوری، امید به آینده، عزت نفس و توان حل مسئله، لازمه تقویت مشارکت جوانان در فرایندهای تصمیم‌گیری و سیاستگذاری به شمار می‌رود.

۳. ایجاد زیرساخت‌ها و ارائه خدمات اجتماعی: ایجاد و بهبود زیرساخت‌های فرهنگی، آموزشی، دیجیتال، بهداشتی و تفریحی در مناطق روستایی برای جوانان ضروری است. این اقدامات نه تنها کیفیت زندگی را بهبود می‌بخشد، بلکه موجب کاهش مهاجرت به مناطق شهری نیز می‌شود. همچنین توجه به ایجاد مسکن مناسب برای جوانان روستایی می‌تواند به ماندگاری آنها در روستاها کمک کند.

۴. حمایت از کارآفرینان جوانان: فراهم کردن شرایط برای تأسیس استارت‌آپ‌های مرتبط با کشاورزی و صنایع محلی، همراه با حمایت‌های مالی و آموزشی، می‌تواند انگیزه جوانان روستایی را برای کارآفرینی و ایجاد شغل افزایش دهد. همچنین حمایت از پروژه‌های کارآفرینی از طریق صندوق‌های مالی و برنامه‌های دولتی می‌تواند به توسعه مشاغل کوچک و متوسط در روستاها بینجامد.

۵. ارتقای روابط بین نهادهای دولتی و بخش خصوصی: برقراری گفتگو و همکاری مستمر بین نهادهای دولتی، سازمان‌های غیردولتی و بخش خصوصی برای طراحی راهبردهای اشتغال و توسعه پایدار در مناطق روستایی ضروری است. بخش خصوصی باید از کیفیت نیروی کار جوانان اطمینان پیدا کند، در حالی که نهادهای آموزشی باید مطابق با نیاز بازار کار مهارت‌ها و آموزش‌های به‌روز را ارائه دهند.

در کنار بررسی تجارب جهانی و راهکارهای پیشنهادی منبعث از آنها، برای دستیابی به فهمی عمیق‌تر و کاربردی‌تر، ضروری است تجارب داخلی نهادهای دولتی و غیردولتی فعال در حمایت از جوانان روستایی نیز مورد مطالعه و تحلیل دقیق قرار گیرد. این بررسی جامع، ضمن شناسایی ظرفیت‌ها، نقاط قوت و ضعف موجود، به بازشناسی فرصت‌ها و چالش‌های توسعه روستایی کشور با محوریت جوانان کمک کرده و امکان تطبیق سیاست‌ها و برنامه‌های توسعه‌ای با شرایط خاص فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی کشور را فراهم می‌سازد. از این رو، بخش بعدی گزارش به تحلیل عملکرد و اثرگذاری این نهادها اختصاص یافته است تا با بهره‌گیری از یافته‌های میدانی و داده‌های داخلی، راهکارهای بهینه برای ارتقای جایگاه جوانان روستایی ارائه شود.

۵. جایگاه جوانان روستایی در برنامه‌ها و اقدامات نهادهای دولتی و غیردولتی

در نظام حکمرانی روستایی کشور، جایگاه جوانان مشخص نیست. با وجود آنکه وزارت ورزش و جوانان از واژه جوانان در عنوان خود بهره گرفته است و در قانون مرتبط با اهداف و وظایف آن به ساماندهی جوانان در ابعاد اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی نیز اشاره شده، اما در عمل عمدتاً این وزارتخانه به ساماندهی فعالیت‌های ورزشی محدود شده است [۴۰]. علاوه بر این، نهادهای غیردولتی نیز رویکرد و برنامه یکپارچه‌ای در ارتباط با جوانان روستایی پیگیری نکرده‌اند و غالباً به جوانان در کنار دیگر گروه‌های سنی توجه داشته‌اند. با این نگاه سعی شده است در ادامه اهم اقدامات نهادهای غیردولتی و طرح‌های مرتبط با موضوع جوانان در کشور مورد بررسی قرار بگیرد. همچنین در پایان این بخش و براساس نظرات کارشناسی دریافت شده، آسیب‌شناسی جامعی از اقدامات این نهادها پیرامون موضوع جوانان روستایی به انجام رسیده است.

۵-۱. بنیاد برکت

بنیاد برکت، یکی از زیرمجموعه‌های ستاد اجرایی فرمان امام خمینی (ره) است که هدف اصلی خود را توسعه کسب و کارهای پایدار و توانمندسازی اقتصادی-اجتماعی جوامع محروم با توجه به مزیت‌های نسبی و رقابتی مناطق روستایی قرار داده است. در راستای این هدف، مدلی تحت عنوان «مدل توسعه روستا» طراحی شده است که مشتمل بر سه حلقه یا طرح می‌شود. طرح آفتاب (آیین‌نامه فقرزدایی و توان‌افزایی برکت)، طرح آسمان (سرمايه‌گذاري مردمی و اشتغال نیروی انسانی) و طرح مهتاب (مدل هادی تلاش اقتصادی برکت) به‌عنوان

سه ضلع مدل توسعه روستایی بنیاد برکت هستند. ضمن اینکه در ساختار بنیاد برکت، واحدی به نام «گروه‌های جهادی و مردم‌نهاد» شکل گرفته است که به عضوگیری از گروه‌های جهادی می‌پردازد. همچنین بنیاد مذکور اقدام به راه‌اندازی قرارگاه‌هایی تحت عنوان «قرارگاه خدمت‌رسانی، امدادی و جهادی» در سراسر کشور کرده است.

با بررسی مجموعه اقدامات بنیاد برکت می‌توان گفت که فعالیت‌ها و اقدامات توسعه‌ای بنیاد برکت محدود به جوانان نشده است، اما به‌طور خاص می‌توان اقدامات و برنامه‌هایی همچون پویش «به روستا برمی‌گردم» با محوریت حمایت از مشاغل آسیب‌دیده در صورت بازگشت از شهر به روستا و همچنین حمایت از ایده‌های خلاقانه و نوآورانه و تیم‌های جوان و فعال در حوزه اشتغال و تولید را به‌عنوان مهم‌ترین حوزه‌های فعالیتی بنیاد برکت در ارتباط با جوانان روستایی ذکر کرد. شایان ذکر است که طرح‌ها و برنامه‌های کارآفرینانه نهاد مذکور غالباً از طریق برگزاری رویدادهای اشتغال‌زایی به انجام می‌رسد [۴۱].

۲-۵. کمیته امداد امام خمینی (ره)

کمیته امداد امام خمینی (ره) در ۱۴ اسفندماه سال ۱۳۵۷ از سوی حضرت امام خمینی (ره) با هدف ساماندهی و رسیدگی به وضعیت معیشت امور محرومان و نیازمندان کشور تأسیس شد. توان‌افزایی، خوداتکایی و شکوفایی استعداد افراد کم‌برخوردار با حفظ کرامت و عزت نفس انسانی، از جمله اهداف اصلی این نهاد انقلابی قلمداد می‌شود [۴۲]. پرداخت تسهیلات ارزان‌قیمت و ویژه اشتغال روستاییان در راستای مهاجرت معکوس و جلوگیری از مهاجرت جوانان روستا به حاشیه شهرها از جمله اقدامات کمیته امداد امام خمینی (ره) در حوزه جوانان است. ایجاد اقامتگاه‌های بوم‌گردی، ابتکارات آموزشی برای بهبود کیفیت یادگیری دانش‌آموزان معلول (طرح بادبادک ابر)، ایجاد استخرهای پرورش ماهی، به‌کارگیری پهنادهای کشاورزی، کشت گلخانه‌ای به‌صورت هیدروپونیک (آب کشت) و کسب و کارهای مرتبط با نخریسی از جمله مشاغل نوآورانه‌ای هستند که در چند سال اخیر در دستور کار کمیته امداد قرار داشته‌اند. البته تعریف نکردن سازوکارهای مناسب بازاریابی برای فروش محصولات مشاغل نوآورانه و ناکافی بودن تسهیلات مهم‌ترین چالش‌های بوده است که طرح‌های نوآورانه این نهاد انقلابی با آن روبه‌رو بوده‌اند [۴۳].

۳-۵. بنیاد علوی

بنیاد علوی به‌عنوان بازوی محرومیت‌زدایی بنیاد مستضعفان انقلاب اسلامی، رفع ریشه‌های فقر، محرومیت و استضعاف را سرلوحه عملکرد خود قرار داده است و در چارچوب ارائه «مدل آبادانی و پیشرفت فراگیر»، به این موضوع تأکید دارد که مسیر آبادانی و پیشرفت پایدار بر استقرار مفهوم معیشت پایدار جوامع، خصوصاً جوامع روستایی که محور طرح‌های مناطق هدف بوده، استوار است و در این راستا توجه به موضوع توسعه کسب و کارهای پایدار، کارآفرینی و رونق تولید و اهتمام به مسئله کارآفرینی و اشتغال‌زایی (طرح‌های اشتغال‌زایی برای ۲۰۰ هزار نفر)، به‌عنوان یکی از سرفصل‌های اصلی اقدامات بنیاد علوی در حوزه پیاده‌سازی «مدل آبادانی و پیشرفت فراگیر» است.

اقدامات صورت گرفته بنیاد بیشتر در حوزه اقتصادی و شامل تمرکز بر طرح‌های تولیدی و اشتغال‌زایی (تأسیس کارخانه‌های صنایع تبدیلی، تکمیل و بهره‌برداری از مجتمع‌های دامداری، حمایت از تولید و بازاریابی فرش دستبافت)، خدماتی (طرح توسعه حمل‌ونقل بار و مسافر در روستاها و مناطق کمتر توسعه‌یافته کشور)، بسیج جوامع محلی،

بهداشتی (تجهیز بیمارستانها و مراقبت و تغذیه مادران در دوره‌های مختلف بارداری و...)

آموزشی (پرداخت وام به دانشجویان محروم مستعد و متعهد، کمک به احداث فضاهای آموزشی و دانشگاهی، توسعه ورزش در مناطق مرزی،

تجهیز کتابخانه) و غیره بوده است [۴۴].

همانند بنیاد برکت، بنیاد علوی نیز سرفصل و برنامه مشخص و ویژه‌ای در ارتباط با جوانان روستایی ارائه و پیگیری نکرده و برنامه‌های مرتبط با جوانان بیشتر در اقدامات این نهاد در حوزه اشتغال‌زایی و بهبود زیرساخت‌های فرهنگی و ورزشی قابل رصد است.

۴-۵. سازمان بسیج سازندگی

زمانی که زمزمه‌های انحلال جهاد سازندگی مطرح بود، مقام معظم رهبری «طرح تشکیل بسیج سازندگی» را برای استفاده از نیرو و نشاط جوانان در امر سازندگی و همچنین پر کردن اوقات فراغت آنان، در تاریخ ۱۳۷۹/۰۲/۱۷ در حضور فرماندهان و مسئولان سپاه پاسداران مطرح کردند و طی فرمانی خواستار بسیج قشر جوان در عمران و آبادانی مناطق روستایی با همکاری «نیروی مقاومت بسیج» سابق و وزارت جهاد سازندگی وقت شدند. پس از ادغام وزارت جهاد سازندگی در وزارت کشاورزی در سال ۱۳۷۹ نقش بسیج سازندگی برای حفظ روحیه جهادی و تداوم مشارکت انقلابی در سازندگی کشور و پر کردن خلأ این وزارتخانه در اجرای امور عمرانی و آبادانی با بر خورداری از فرهنگ و مدیریت جهادی پررنگ‌تر شد [۷].

حمایت از صنایع دستی (مانند آموزش و اعطای وام و تسهیلات برای گلیم‌بافی)، استفاده بهینه جوانان از اوقات فراغت در جهت تسریع در روند اجرایی فعالیت‌های بخش کشاورزی و محرومیت‌زدایی در مناطق روستایی، آموزش علمی و عملی جوانان به خصوص دانش‌آموختگان بخش کشاورزی در قالب طرح کارورزی، ترویج غیرمستقیم شیوه‌های صحیح کشاورزی به بهره‌برداران از طریق آموزش به جوانان روستایی، ساخت مسکن و غیره از جمله مهم‌ترین اقدامات سازمان بسیج سازندگی در ارتباط با جوانان روستایی بوده است [۴۵] و [۴۶].

۵-۵. صندوق کارآفرینی امید

در سال ۱۳۸۵ «صندوق اشتغال، ازدواج و مسکن مهر امام رضا (ع)» از ادغام صندوق قرض الحسنه توسعه اشتغال روستایی و صندوق ازدواج جوانان در صندوق حمایت از فرصت‌های شغلی ایجاد شد. از اسفندماه سال ۱۳۹۳ صندوق مذکور با عنوان «صندوق کارآفرینی امید» به تداوم فعالیت پرداخته است. از جمله مهم‌ترین محورهای فعالیتی صندوق مذکور، تأمین اعتبارات خرد در راستای توسعه کسب و کارهای خرد و بازار محور روستایی است. از مهم‌ترین طرح‌های این صندوق می‌توان به طرح هر روستا یک محصول و روستای بدون بیکار اشاره کرد. این نهاد نیز فعالیت‌های خود را به‌طور اختصاصی به جوانان محدود نکرده و جوانان را در کنار سایر گروه‌های شغلی و اقشار جامعه روستایی دیده است. با وجود این در مأموریت‌های اعلامی این صندوق اشاره شده است که شناسایی جوانان واجد شرایط، توانمندسازی آنان و کمک در ایجاد کسب و کارهای خرد کم سرمایه و کاربر با محوریت فعالیت‌های کارآفرینانه و پرداخت تسهیلات ارزان‌قیمت به مشاغل روستایی متناسب با ظرفیت‌های هر روستا یا منطقه و توسعه کسب و کارهای IT محور از جمله محورها و اصول فعالیتی صندوق کارآفرینی امید است [۴۷].

۶-۵. باشگاه کشاورزان جوان

باشگاه کشاورزان جوان (کانون روستازادگان سرزمین آفتاب) به‌عنوان سازمانی مردم‌نهاد در سال ۱۳۹۱ و با اهدافی همچون زمینه‌سازی امکان مشارکت مؤثر جوانان در فرایندهای تصمیم‌گیری و دستیابی به اهداف توسعه بخش کشاورزی، شروع به فعالیت کرده است. در بین نهادهای مورد بررسی، باشگاه کشاورزان جوان به‌طور خاص و ویژه فعالیت‌های خود را در ارتباط با جوانان و نخبگان فعال در بخش کشاورزی تعریف کرده است. در هر منطقه‌ای که باشگاه کشاورزان جوان شروع به فعالیت می‌کند، کسانی که به عضویت باشگاه درمی‌آیند می‌توانند از آموزش‌ها و تجربیات کارشناسان باشگاه استفاده کنند. به‌طور کلی حوزه‌های فعالیتی این باشگاه به شرح زیر اعلام شده است:

الف) اقتصادی: شامل ایجاد اشتغال مولد برای جوانان روستایی و افزایش درآمد اعم از کشاورزی و غیر کشاورزی،
ب) اجتماعی: شامل ایجاد تعلق خاطر به زادبوم خویش در جوانان روستایی (اعم از ساکن و مهاجر) و مشارکت جدی در توسعه و پیشرفت آن، ایجاد دلبستگی و انسجام اجتماعی در خلق فرصت‌های جدید و دسترسی به منابع اعم از مادی و معنوی، ایجاد و تقویت روحیه خودیاری و همیاری در جوانان روستایی و ایجاد بستر مناسب جهت مشارکت خلاق در فرایند تصمیم‌سازی و تصمیم‌گیری در سطح روستا می‌شود،
ج) فرهنگی: شامل فراهم آوردن امکان فعالیت‌های فرهنگی نظیر کتاب‌خوانی در روستا و توجه اساسی به مهندسی فرهنگی در روستا و شاخص‌های درون‌زا و بومی آن،
د) ورزشی: که با محوریت توجه اساسی به نیازهای ورزشی و رشد سلامت روحی و جسمانی به انجام می‌رسد [۴۸].

۷-۵. هنرستان‌های کشاورزی

هنرستان‌های کشاورزی، با آموزش مهارت‌های لازم، می‌توانند نقش مهمی در تسهیل ورود جوانان آینده به بازار کار در بخش کشاورزی و نواحی روستایی ایفا کنند. مراکز مذکور نوعی از مراکز آموزشی فنی و حرفه‌ای هستند که با هدف تربیت نیروی انسانی ماهر و نیمه‌ماهر در حوزه‌های مختلف کشاورزی تأسیس شده‌اند. این هنرستان‌ها به هنرجویان، دانش نظری و مهارت‌های عملی در زمینه‌های مرتبط با کشاورزی ارائه می‌دهند. زراعت و باغبانی، دام‌پروری، مکانیزاسیون کشاورزی، صنایع غذایی، منابع طبیعی و محیط زیست، فناوری بذر و نهال، شیلات و آبی‌پروری از جمله رشته‌ها و محورهای آموزشی هنرستان‌های کشاورزی هستند. تعداد ۱۱۴ هنرستان کشاورزی در کشور وجود دارد که از این میان ۴۴ هنرستان به‌طور مستقیم زیر نظر وزارت جهاد کشاورزی قرار دارند. آمارها نشان می‌دهد دانش‌آموزان متوسطه دوم در رشته‌های کشاورزی کشور ۱٫۲ درصد از جمعیت کل دانش‌آموزی کشور را به خود اختصاص داده‌اند [۴۹]. همچنین سهم دانش‌آموزان وزارت جهاد کشاورزی از دانش‌آموزان کشاورزی کشور ۱۶٫۸ درصد است. هنرستان‌های کشاورزی کشور با چالش‌ها و مشکلاتی به شرح زیر روبه‌رو هستند:

- **کمبود امکانات و تجهیزات آموزشی:** بسیاری از هنرستان‌ها فاقد تجهیزات مدرن و مناسب برای آموزش‌های عملی هستند. استفاده از تجهیزات قدیمی موجب کاهش بهره‌وری و عدم آمادگی کافی هنرجویان برای ورود به بازار کار شده است [۵۰].
 - **نقص در نظام برنامه‌ریزی آموزشی و عدم انطباق مناسب آموزش‌ها با بازار کار:** برنامه‌های آموزشی ارائه شده، به میزان مناسبی منطبق با نیازهای روز و واقعی بخش کشاورزی نیست و در نتیجه هنرجویان این حوزه مهارت‌های کافی و مرتبط با بازار کار این حوزه را به‌درستی دریافت نمی‌کنند [۵۱].
 - **اشتغال دانش‌آموختگان:** بسیاری از دانش‌آموختگان هنرستان‌های کشاورزی به دلیل نبود فرصت‌های شغلی مناسب، بیکار می‌مانند یا به شغل‌هایی غیر مرتبط با تخصص خود روی می‌آورند. این امر باعث کاهش انگیزه در هنرجویان شده و سبب می‌شود تا دانش‌آموزان مستعد کمتری وارد رشته کشاورزی شوند [۵۲].
 - **کمبود نیروی انسانی متخصص و معلمان مجرب:** بسیاری از معلمان هنرستان‌های کشاورزی از تخصص کافی در حوزه آموزشی خود برخوردار نیستند و بسیاری از آموزش‌ها نیز صرفاً به صورت نظری صورت می‌گیرد [۵۰].
 - **تأمین مالی نامناسب:** هنرستان‌های کشاورزی به دلیل محدودیت بودجه، قادر به تأمین مواد اولیه، تجهیزات و یا حتی پرداخت حقوق مناسب به معلمان نیستند [۵۲].
- در نهایت باید اشاره داشت که پیشرفت اقتصاد روستایی صرفاً محدود به بخش کشاورزی نیست و از این رو ضروری است که در چنین هنرستان‌هایی و در جهت تربیت نیروی انسانی مورد نیاز در تطابق با مزیت‌های منطقه‌ای به آموزش دیگر رشته‌های مرتبط با توسعه روستایی

نظیر، صنایع دستی، بوم‌گردی، صنایع غذایی و سایر رشته‌های مورد نیاز بر اساس اقتضات محلی، اقدام شود.

۸-۵. طرح‌های مرتبط با فعالیت جوانان در مناطق روستایی و بخش کشاورزی

علاوه بر نهادهای مورد اشاره که هر یک به طریقی با موضوع جوانان روستایی مرتبط بوده‌اند، به‌طور خاص می‌توان از دو طرح «سربازان سازندگی» و «طرح مهندسیین ناظر مزارع گندم» نیز نام برد که در زمینه ورود دانش‌آموختگان به بخش کشاورزی ایفای نقش کرده‌اند و البته در راستای رسیدن به اهداف خود با چالش‌هایی مواجه بوده‌اند که در ادامه به آنها اشاره می‌شود.

الف) طرح سربازان سازندگی

طرح سربازان سازندگی در سال ۱۳۸۷ توسط معاونت آموزش و ترویج سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی (تات) به ستاد کل نیروهای مسلح پیشنهاد و پس از تصویب به اجرا گذاشته شد. هدف از طراحی چنین طرحی جبران کمبود نیروی انسانی متخصص و کارآمد برای انجام فعالیت‌های مختلف مشاوره‌ای، آموزشی و ترویجی بخش کشاورزی بوده است. این طرح تا سال ۱۳۹۶ در کشور اجرا شده و از این سال تاکنون به دلیل برخی از مشکلات از جمله مسائل مرتبط با تأمین مالی طرح، متوقف شده است. مطالعات صورت گرفته پیرامون کارآمدی طرح سربازان سازندگی نشان‌دهنده موفقیت نسبی این طرح بوده است. بر اساس بررسی‌های صورت گرفته، سربازان طرح مذکور نقش مهمی در بهینه‌سازی مصرف نهاده‌ها و معرفی روش‌های جدید تولید، افزایش آگاهی و دانش فنی بهره‌برداران داشته‌اند. علاقه‌مندی سربازان سازندگی به کار خود، توانایی در انجام فعالیت‌های آموزشی و ترویجی، تخصص سربازان در انجام وظایف، کاربرد بودن توصیه‌ها به کشاورزان و توانایی در انتقال مسائل از دیگر نقاط قوت طرح مذکور از نگاه بهره‌برداران بوده است. البته طرح سربازان سازندگی در مدت زمان اجرایی خود با چالش‌هایی نیز همراه بوده است که از جمله می‌توان به فقدان آموزش کافی در حین انجام خدمت و کمبود امکانات و وسایل نقلیه در مراکز جهاد کشاورزی دهستان‌ها و اشتغال بخشی از سربازان در امور اداری غیر تخصصی اشاره کرد. با توجه به آثار مثبت این طرح و برای جبران کمبود نیروی انسانی متخصص و توانمندسازی دانش‌آموختگان، احیا و ادامه این طرح در بخش کشاورزی توصیه شده است [۵۳].

ب) طرح مهندسیین ناظر مزارع گندم

با توجه به لزوم به‌کارگیری نیروی انسانی متخصص و با تجربه در فرایند تولید محصولات کشاورزی و از طرفی عدم امکان استخدام کلیه نیروهای مورد نیاز جهت کنترل مزارع و اعمال اصول فنی توسط بخش دولتی، طرح مشاوران مزرعه برای اولین بار در سال ۱۳۸۱ در روستاهای استان همدان، جهت استفاده از توان علمی مهندسان کشاورزی به اجرا درآمد. سازمان نظام مهندسی کشاورزی و منابع طبیعی کشور این طرح را مورد بازنگری قرار داد و با تفاهم با وزارت جهاد کشاورزی، استفاده از کارشناسان با تجربه و همچنین دانش‌آموختگان جوان مهندسی کشاورزی را در قالب طرح مهندسیین ناظر مزارع گندم، به تمامی استان‌ها ابلاغ کرد. بدین منظور پیش‌بینی شد که یک حلقه واسط و تخصصی با عنوان مهندسیین ناظر مزرعه ایجاد شود و اراضی گندم جهت نظارت و بهبود عملکرد، در اختیار این افراد قرار گیرد. در طرح مهندسیین ناظر مزارع گندم، پرداخت تسهیلات و امکانات با اولویت تولیدکنندگان بهره‌مند از مهندسیین ناظر مزرعه و تأمین و پرداخت سهمی از تعرفه‌های دستمزدی، از جمله وظایف وزارت جهاد کشاورزی ذکر شده است. طرح به‌کارگیری مهندسیین ناظر برای سایر محصولات کشاورزی، با هدف افزایش راندمان واحدهای تولیدی بخش کشاورزی، بهبود کیفیت تولیدات، کاهش ضایعات، تأکید بر تولید اقتصادی و تجاری و افزایش درآمد بهره‌برداران توسعه یافت. از زمان اجرای طرح مهندسیین ناظر مزارع گندم در سال ۱۳۸۲ تا سال ۱۳۸۶، قرارداد‌های مهندسان ناظر کشاورزی به صورت انفرادی بود. از سال ۱۳۸۶ با هدف واگذاری فعالیت‌های تصدیگری به بخش غیردولتی، شبکه خدمات مشاوره‌ای فنی مهندسی کشاورزی کشور راه‌اندازی شده و مهندسان ناظر با انعقاد قرارداد در قالب شرکت‌های خدمات فنی، مهندسی و کلینیک‌های تخصصی به ادامه ارائه خدمات مشاوره‌ای می‌پرداختند. از مهم‌ترین ایرادهای اجرایی استفاده از کارشناسان کشاورزی در قالب مهندسان ناظر تولیدات کشاورزی

می‌توان به عدم رعایت ضوابط پرداخت حقوق، مزایا و بیمه؛ مخاطرات کار در مزارع و واحدهای تولیدی؛ عدم پوشش هزینه‌های ایاب و ذهاب و بلا تکلیفی و سرگردانی و عدم امکان تصمیم برای آینده اشاره کرد؛ به طوری که از سال ۱۳۸۹ به بعد قراردادی تحت عنوان نظارت بر تولید محصولات کشاورزی با کارشناسان ناظر منعقد نشد و دقیقاً یک سال بعد از تصویب [قانون افزایش بهره‌وری بخش کشاورزی و منابع طبیعی](#) که بر متشکل کردن دانش آموختگان مربوطه در قالب شرکت‌های مشاوره تأکید داشت، «[قانون استخدام مهندسين ناظر توليدات کشاورزی](#)» (مصوب ۱۳۹۰/۱۱/۱۲) به تصویب رسید. به موجب قانون مذکور دولت مکلف شد ظرف مدت سه سال ۱۰ هزار نفر از مهندسان ناظر تولیدات کشاورزی را استخدام کند. یک سال بعد قانونگذار در قالب ۷ تبصره شرایط و الزامات دیگری را به این قانون افزود و «[قانون اصلاح قانون استخدام مهندسين ناظر توليدات کشاورزی](#)» در تاریخ ۱۳۹۰/۱۱/۱۲ به تصویب رسید. در سال ۱۳۹۶ طرحی در دستور کار مجلس شورای اسلامی قرار گرفت که در آن استدلال شده بود «اجرای قانون مذکور در مهلت تعیین شده سه ساله به استخدام بیش از هشت هزار نفر از مشمولین قانون شد، لکن تعداد ۱۲۴۲ نفر از این تعداد به دلیل پایان مهلت اجرای قانون استخدام نشدند». طرح ارائه شده با این هدف تهیه شده بود که با تمدید مهلت اجرای این قانون تا پایان سال ۱۳۹۷ شرایط را برای استخدام افراد جای مانده از فرصت استخدامی احیا کند که طرح مذکور مسکوت ماند. بعد از این موضوع نیز طرح مشابه دیگری نیز ارائه شد که تاکنون به سرانجام مشخصی نرسیده است [۵۴].

ج) پویش ملی جوانی جمعیت روستایی و عشایری

از جمله جدیدترین اقدامات در زمینه جوان سازی جمعیت در مناطق روستایی و عشایری «پویش ملی جوانی جمعیت روستایی و عشایری» است که از سال ۱۴۰۲ و با همکاری معاونت فرهنگی و امور جهادی حوزه نمایندگی ولی فقیه در وزارت جهاد کشاورزی و کمیته روستایی و عشایری ستاد دهه فجر انقلاب اسلامی طراحی و شروع شده است. در پویش مذکور که به صورت سالیانه برگزار می‌شود به خانواده‌های روستایی و عشایری که در سال مدنظر صاحب فرزند شده باشند، به قید قرعه جوایز و هدایایی اهدا می‌شود. کمک هزینه سفر به کر بلای معلا و سفر زیارتی به مشهد مقدس از جمله مهم‌ترین جوایزی است که در این پویش به خانواده‌های منتخب اعطا می‌شود.

د) راهبری امور جوانان و نخبگان وزارت جهاد کشاورزی

ستاد امور جوانان و نخبگان وزارت جهاد کشاورزی در سال ۱۴۰۳ با هدف شناسایی، جذب و سازماندهی نخبگان و جوانان مستعد ملی و بین‌المللی در بخش کشاورزی و منابع طبیعی تشکیل شد. این ستاد با تمرکز بر شبکه‌سازی، انتقال تجربیات، شایسته‌پروری و به کارگیری فناوری‌های نوین، به ویژه دیجیتال، مأموریت دارد بهره‌وری، کارآمدی مدیریتی و نفوذ دانش و نوآوری را در این بخش ارتقا دهد. همچنین ستاد مذکور با تقویت روحیه نخبه‌پروری، بومی سازی فناوری‌ها و جلوگیری از مهاجرت نخبگان، در جهت تحقق امنیت غذایی و حمایت از کنشگران بخش کشاورزی، فعالیت می‌کند.

۹-۵. آسیب‌شناسی اقدامات و طرح‌های صورت گرفته

با وجود اقدامات ارزشمند نهادهای دولتی و انقلابی در زمینه توسعه روستایی و استفاده از توان جوانان، همچنان از واژه روستا، مفهوم محرومیت درک و دریافت می‌شود و روستاهای کشور به مقاصد جذاب برای زیست جوانان تبدیل نشده‌اند. دستگاه‌های اجرایی مورد بررسی، رویکرد و راهبردی جامع در جهت بهره‌مندی از توانمندی جوانان در پیش نگرفته‌اند و غالباً به صورت موازی و پراکنده و براساس شناخت خود از توسعه روستایی وارد میدان عمل شده‌اند. به طور کلی بررسی‌های صورت گرفته و دریافت نظرات کارشناسی، اقدامات دستگاه‌های اجرایی و طرح‌های مرتبط با جوانان در موضوع توسعه روستایی با آسیب‌ها و چالش‌های زیر همراه بوده است:

۱. **تعریف نشدن جوانان به عنوان محور توسعه روستایی:** براساس بررسی‌های صورت گرفته دستگاه‌های اجرایی برنامه مشخصی با محوریت جوانان روستایی و مبتنی بر توانمندسازی جامع آنها تعریف نکرده‌اند و در بهترین حالت، جوانان به عنوان بخشی از جامعه روستایی

مورد توجه قرار گرفته‌اند. در حالت کلی نیز برنامه‌هایی که به جوانان ارتباط پیدا کرده، برنامه‌های همه‌جانبه‌ای نبوده است و در غالب موارد صرفاً یک بخش از مسئله، به‌ویژه ایجاد اشتغال مدنظر قرار گرفته و به نیازهای فرهنگی، سیاسی و اجتماعی جوانان کمتر پرداخته شده است.

۲. ضعف در دانش و مهارت‌های برنامه‌ریزی روستایی: میزان آگاهی و تسلط به علوم و مهارت‌های برنامه‌ریزی مشارکتی و کار با جوانان، در بین دستگاه‌های اجرایی دچار ضعف بوده است.

۳. ناهماهنگی بین نهادهای انقلابی: در موضوع جوانان روستایی یک نقشه راه مناسب و برنامه منسجم، هدفمند، بلندمدت و کل‌نگر که فعالیت‌های نهادهای انقلابی و دیگر دستگاه‌های اجرایی را تنظیم کند، وجود ندارد. هر نهاد، طرح‌ها و برنامه‌های خود را به‌طور مستقل و جداگانه اجرا می‌کند، بدون آنکه از تجربیات و دستاوردهای سایر نهادها استفاده کند. این موضوع سبب شده است که منابع محدود به‌صورت پراکنده و غیر مؤثر مصرف شود و برنامه‌ها نتیجه مطلوبی نداشته باشند. چنین رویه‌ای به‌ویژه در برنامه‌های حوزه اشتغال‌زایی و کارآفرینی مشهود است، جایی که نهادهای مختلف ممکن است منابع مشابهی را در اختیار پروژه‌های مشابه قرار دهند، بدون اینکه از همکاری با نهادهای دیگر برای هم‌افزایی بهره ببرند.

۴. عدم توجه لازم به نیازهای اجتماعی و فرهنگی جوانان روستایی: در بسیاری از برنامه‌های مربوطه، تأکید بر بُعد اقتصادی و یا انجام فعالیت‌های عمرانی بوده است. این در حالی است که جوانان روستایی علاوه بر مشکلات اقتصادی با چالش‌های اجتماعی و فرهنگی نیز مواجه‌اند که به‌ویژه در جوامع سنتی روستایی بیشتر احساس می‌شود. در بعضی از موارد ریشه مهاجرت از روستا مسائل غیراقتصادی است، به‌نحوی که جوانان نگاه مثبتی به روستا و روستایی بودن ندارند و زندگی در این محیط‌ها را به‌عنوان یک ارزش تلقی نمی‌کنند. در این خصوص لازم است تا دستگاه‌های اجرایی در هماهنگی با صداوسیما و دیگر نهادهای رسانه‌ای و تبلیغاتی اقدامات متناسب را به عمل آورند.

۵. مشارکت ضعیف جوانان در اقدامات و برنامه‌های حمایتی: در بسیاری از سیاستگذاری‌ها و اقدامات حمایتی، جوانان روستایی صرفاً به‌عنوان دریافت‌کننده خدمات در نظر گرفته می‌شوند و نقش فعالی در طراحی، اجرا و ارزیابی برنامه‌ها ندارند. این عدم مشارکت باعث می‌شود که برنامه‌ها کمتر با نیازها و خواسته‌های واقعی آنها همخوانی داشته باشد و حس مالکیت و انگیزه کافی برای موفقیت در آنها ایجاد نشود و جوانان نتوانند موفقیت خود در طراحی و اجرای طرح‌ها را درک کنند و لذا اقدامات و برنامه‌های مذکور نه تنها سبب شکوفایی عزت‌نفس و روحیه خوداتکایی آنها نمی‌شود، بلکه چه‌بسا سبب افزایش روحیه وابستگی و انفعال هم شود. چنانچه نهادهای حمایتی به‌جای تصمیم‌گیری‌های از بالا به پایین، از ظرفیت‌ها و دیدگاه‌های خود جوانان استفاده و آنها را در مراحل مختلف برنامه‌ریزی دخیل کنند، احتمال موفقیت این برنامه‌ها و پایداری نتایج آنها افزایش خواهد یافت و جوانان به سطوح بالاتری از روحیه سازندگی، پشتکار و استقامت می‌رسند.

۶. عدم توجه لازم به ارائه خدمات جامع کسب‌وکار: در موضوع اشتغال‌زایی، تلاش دستگاه‌های اجرایی و به‌طور ویژه نهادهای انقلابی بر این مبنا بوده است که با ارائه تسهیلات مالی، به اهداف خود برسند. البته مدل اعطای تسهیلات مالی نیز به‌گونه‌ای نبوده است که تسهیلات مربوطه، به سهولت و به دور از اخذ تضامین سنگین و نرخ سود بالا در اختیار کارآفرینان جوان قرار بگیرد. اگرچه اعطای تسهیلات بسیار مهم بوده است، اما تجارب جهانی در جهت پایدارسازی فعالیت‌های کارآفرینی و ایجاد کسب‌وکارهای نوپا، تعریف و ارائه مجموعه‌ای از خدمات کسب‌وکار را ضروری دانسته‌اند. خدماتی که از آموزش و توانمندسازی مهارت‌های کارآفرینی شروع و تا بازاررسانی و توسعه کسب‌وکارها ادامه پیدا می‌کند. شایان ذکر است که تجربه‌نگاری این موضوع و ارائه سازوکارهای مربوطه در گزارش کارشناسی مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی با عنوان «راهبری توسعه کارآفرینی دانش‌بنیان در مناطق روستایی و عشایری» با شماره مسلسل ۱۹۵۲۲ ارائه شده است. البته ارائه خدمات توسعه کسب‌وکار در قالب سازوکارهای مربوطه نیز با محوریت جوانان انجام می‌شود و در واقع جوانان در چارچوب سازوکارهای نهادی غیردولتی تحت عنوان «مراکز جهاد اقتصادی و روستایی و عشایری» اقدام به راهبری اقتصاد دانش‌بنیان روستایی می‌کنند. رویکرد این مراکز نیز توانمندسازی مخاطبان و بهبود روحیه استقامت و خوداتکایی است و نه وابسته‌سازی و تقویت روحیه انفعال.

۷. نبود ساز و کار فراگیر و مناسب برای برانگیختن حس مسئولیت‌پذیری و دغدغه‌مندی در جوانان جهت تشویق و ترغیب آنها به انجام فعالیت‌های عام‌المنفعه در روستاها.

۸. عدم آشنایی کافی با بافت، فرهنگ و کارکردهای مناطق روستایی و بعضاً تزییق فرهنگ شهری در مناطق روستایی.

۹. نبود ساز و کار مناسب برای جلب اعتماد روستاییان به طرح‌ها و ایده‌های نوآورانه جوانان و دانش‌آموختگان برای توسعه کسب و کارهای روستایی.

این چالش‌ها نشان می‌دهد که حمایت از جوانان روستایی نیازمند یک رویکرد و برنامه جامع، هماهنگ و پایدار است. رویکردی که علاوه بر مسائل اقتصادی، سایر نیازهای اجتماعی و فرهنگی جوانان روستایی را نیز در نظر بگیرد و با هماهنگی میان نهادها و اسناد بالادستی مربوطه و در تناسب با نیازهای هر منطقه برنامه‌های مناسب را تعریف کرده و به انجام برساند.

۶. جمع‌بندی و پیشنهادها

سیاست‌گذاری برای جوان به‌ویژه جوانان روستایی، دارای ظرافت‌ها و پیچیدگی‌های خاصی است. آموزش، بازار کار، رفاه، سلامت، امکان تعالی و تحقق آرزوها و مشارکت در شکل‌گیری سرنوشت خود و جامعه بلافصل، از جمله مهم‌ترین نیازها و تقاضاهایی است که از طرف جوانان در محیط‌های روستایی مطرح می‌شود. به هر اندازه به این نیازها پاسخ داده شود، مناطق روستایی به محیط‌های جذاب‌تری برای جوانان تبدیل می‌شوند. فراهم نشدن شرایط نگهداشت جوان در محیط‌های روستایی کشور به سالخوردگی جمعیت در این پهنه‌ها منجر شده است. سهم سالخوردگان از جمعیت روستایی طی سال‌های ۱۳۷۰ الی ۱۴۰۰ از ۳٫۶ درصد به ۷٫۳ درصد رسیده است. مسئله دیگر اشتغال دانش‌آموختگان رشته‌های مرتبط با بخش کشاورزی در حوزه‌هایی غیر از کشاورزی است، به طوری که در سال ۱۴۰۲ تنها حدود ۱۷ درصد از شاغلین دارای تحصیلات عالی کشاورزی در بخش کشاورزی اشتغال پیدا کرده‌اند. گزارش حاضر با توجه به نقش کلیدی جوانان در مناطق روستایی، ضمن بررسی قوانین مربوطه و آسیب‌شناسی طرح‌ها و برنامه‌های اجراشده در کشور، مروری بر تجارب جهانی داشته و در نهایت، سیاست‌هایی را برای جذب جوانان در مناطق روستایی و بخش کشاورزی ارائه داد.

نهادهای انقلابی و دستگاه‌های ذی‌ربط در سال‌های اخیر و با نیت مثبت تلاش داشته‌اند شرایط مذکور را تغییر دهند و فضای امیدوارکننده‌ای را برای زیست در روستاها فراهم کنند، اما اقدامات این نهادها با آسیب‌هایی همراه بوده است. نبود برنامه‌ریزی جامع، ضعف در دانش و مهارت‌های برنامه‌ریزی روستایی، عدم توجه لازم به نیازهای اجتماعی و فرهنگی، موقتی بودن برنامه‌ها و عدم هماهنگی آنها با نیازهای منطقه‌ای، محوریت داشتن اعطای تسهیلات بانکی، ضعف در آموزش مهارت‌های شغلی و ارائه نشدن خدمات کسب و کار در قالب ساز و کار مناسب و ناهماهنگی و موازی‌کاری میان این نهادها، از جمله مهم‌ترین آسیب‌های مذکور به شمار می‌رود. در چنین شرایطی و در صورت بهره‌نبردن از توانمندی جوانان در احیای مناطق روستایی باید شاهد نامتوازی هر چه بیشتر اقدامات توسعه‌ای در کشور باشیم. عمده فعالیت‌ها و برنامه‌های دستگاه‌های اجرایی منتج از رویکردها و اقداماتی است که پیشرفت را عاملی بیرونی و نقطه‌ای (غیرفضایی) قلمداد کرده و برای جوانان مطابق با «بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی»، نقش تمدن‌سازی با اتکا به دو عامل دانش و تعهد، قائل نبوده‌اند. این در حالی است که یکی از انتظارات مقام معظم رهبری (مدظله العالی) از جوانان در بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی این موضوع بوده است که «آنها شانه‌های خود را به زیر مسئولیت ببرند و از تجربه‌ها و عبرت‌های گذشته بهره بگیرند و با نگاه و روحیه انقلابی و عمل‌جهادی، ایران اسلامی را مطابق با الگوی کامل نظام پیشرفته اسلامی بسازند».

مهم‌ترین توصیه‌های سیاستی حاصل از تجارب جهانی برای ارتقای جایگاه جوانان روستایی و اولویت‌بخشی به آنها به‌عنوان محور توسعه روستایی، شامل مواردی از جمله: ۱. افزایش فرصت‌های شغلی و مهارت‌آموزی از طریق ایجاد تنوع در فرصت‌های شغلی در تناسب با مزیت‌های

منطقه‌ای و ارائه هدفمند خدمات کسب و کار به کارآفرینان جوان، ۲. تقویت مشارکت جوانان در فرایندهای تصمیم‌گیری و سیاستگذاری به واسطه توسعه نهادها و گروه‌های مرجع مرتبط، ۳. ایجاد زیرساخت‌ها و خدمات اجتماعی مرتبط از جمله فراهم کردن شرایط مورد نیاز برای تولید مانند زمین و تأسیسات و امکانات وابسته، ۴. حمایت مؤثر مالی از استارت‌آپ‌های مرتبط با کشاورزی و صنایع محلی، ۵. تسهیل دسترسی به آموزش‌های کاربردی و عالی، ۶. ارتقای روابط بین نهادهای دولتی و بخش خصوصی در ارتباط با بهره‌مندی از توانمندی‌های جوانان می‌شود.

با توجه به آنچه گفته شد و براساس بررسی‌های کارشناسی و تجربه‌نگاری صورت گرفته، پیشنهاد‌های زیر در جهت ساماندهی وضعیت جوانان روستایی در کشور ارائه می‌شود:

۱. تدوین برنامه اقدام جامع جذب و به‌کارگیری جوانان در مناطق روستایی: نیاز است تا یک چارچوب جامع و مدون از برنامه‌ها و اقدامات تحت عنوان «برنامه اقدام جامع جذب و به‌کارگیری جوانان در مناطق روستایی» تدوین و ملاک عمل قرار گیرد. وزارت جهاد کشاورزی به‌عنوان متولی اصلی در همکاری با وزارت ورزش و جوانان، وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی، وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، سازمان برنامه و بودجه، معاونت علمی، فناوری و اقتصاد دانش‌بنیان ریاست جمهوری، سازمان نظام مهندسی کشاورزی و منابع طبیعی ایران، نهادهای انقلابی، سمن‌ها و گروه‌های جهادی، «برنامه اقدام جامع جذب و به‌کارگیری جوانان در مناطق روستایی» را تعریف و اجرا خواهد کرد. این برنامه، یک چارچوب ملی با هدف ارتقای توانمندی‌های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی و ایجاد فرصت‌های شغلی پایدار برای جوانان روستایی بوده و دربرگیرنده مجموعه‌ای از اقدامات به شرح زیر است:

■ **تعریف سازوکار تخصصی شکل‌گیری کسب و کارهای جذاب و فناوری پایه برای جوانان:** در جهت توسعه کارآفرینی در میان جوانان تنها ارائه تسهیلات نمی‌تواند تضمین‌کننده باشد. در این خصوص، تجارب جهانی در قالب سازوکارهایی مانند مراکز رشد و شتاب‌دهنده‌های کسب و کارهای روستایی، بر ارائه مجموعه‌ای از خدمات توسعه کسب و کار شامل آموزش و توانمندسازی مهارت‌های شغلی و تسهیل در دسترسی به بازار تا زمان پایدار شدن کسب و کارهای نوپا تأکید داشته‌اند. علاوه بر این، مراکز مذکور می‌توانند طرح‌های کارآفرینی جوانان را به حلقه‌های تأمین مالی کارآفرینی متصل کنند. در این میان، اولویت با طرح‌هایی خواهد بود که مبتنی بر مشارکت جامعه محلی بوده و بر حل مسائل اجتماعی تأکید داشته باشند. این سازوکارهای حقوقی، باید پوشش‌هایی را برای راهنمایی جوانان روستایی در زمینه کسب و کارهای نوآورانه و اینکه چه کارهایی می‌توانند در روستاها انجام دهند، راه‌اندازی کند و این تصور را به چالش بکشد که جوانان برای موفقیت باید روستاها را ترک کنند. همان‌طور که در متن گزارش نیز اشاره شد، تجربه‌نگاری این موضوع و ارائه سازوکارهای مربوطه در قالب «مراکز جهاد اقتصادی روستایی و عشایری» در گزارش کارشناسی مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی با عنوان «راهبری توسعه کارآفرینی دانش‌بنیان در مناطق روستایی و عشایری» با شماره مسلسل ۱۹۵۲۲ ارائه شده است.

■ **به‌روزرسانی و احیای طرح‌ها و اقدامات کارآمد گذشته در ارتباط با جوانان روستایی:** همان‌طور که در گزارش بررسی شد؛ بعضاً قوانین، اقدامات و طرح‌های مناسبی در ارتباط با جوانان روستایی تصویب و به اجرا رسیده است. در این خصوص می‌توان به «[قانون راجع به واگذاری زمین به تحصیل کرده‌های کشاورزی](#)» (مصوب ۱۳۳۸/۱۰/۲۲)، «طرح سربازان سازندگی» و «طرح مهندسیین ناظر مزارع گندم» اشاره داشت که به‌رغم نقاط قوت، متوقف شده و یا به سرانجام مشخصی نرسیده‌اند. ضرورت دارد تا در «برنامه اقدام جامع جذب و به‌کارگیری جوانان در مناطق روستایی» از تجارب موفق این طرح‌ها بهره‌برداری مناسب به انجام برسد و سازمان نظام مهندسی کشاورزی و منابع طبیعی ایران باید نقش جدی در این زمینه ایفا کند.

■ **فعال‌سازی شرکت‌های تعاونی روستایی با استفاده از ظرفیت جوانان:** با توجه به گسترده‌گی تعاونی‌های فعال در مناطق روستایی و ارتباط مستقیم آنها با روستاییان و نظر به چالش‌های جدی که عمده آنها را درگیر کرده است، می‌توان از ظرفیت جوانان مستعد، ماهر و

بر خوردار از روحیه جهادی برای تحول در این شرکت‌ها و همچنین شرکت‌های سهامی زراعی و کشت و صنعت‌ها استفاده کرد. در این خصوص ضرورت دارد تا سازمان مرکزی تعاون روستایی برنامه ویژه‌ای را برای استفاده از این جوانان در جهت متحول کردن شرکت‌های مذکور تدوین و اجرا کند.

■ **تعریف و اجرای طرح‌های تشویقی:** تأمین زمین و زیرساخت‌ها و امکانات مورد نیاز برای تولید، جذب استارت‌آپ‌ها و شرکت‌های نوآوری و دانش‌بنیان در مناطق روستایی، بهبود زیرساخت‌های اطلاعاتی و فناوری ارتباطات، تأمین مسکن جوانان، تعریف مشوق برای مهاجرت معکوس، بهبود شرایط ازدواج و تشکیل خانواده، تأمین اوقات فراغت، ارتقای سلامت جسمی و روانی و موارد مشابه دیگر از جمله محورهایی هستند که در جهت همه‌جانبه بودن «برنامه اقدام جامع جذب و به‌کارگیری جوانان در مناطق روستایی» ضرورت دارد مورد توجه قرار بگیرند.

■ **فراهم کردن زمینه‌های اثربخشی جوانان در تصمیم‌گیری‌های عمومی مرتبط با روستا:** این موضوع می‌تواند از طریق تعریف سازوکاری برای شناسایی و دریافت ایده‌های جوانان و حمایت از اجرای آنها به دور از کاغذبازی‌های ناامیدکننده موجود شکل بگیرد. در این خصوص به‌طور مشخص نیاز است تا نقش‌آفرینی جوانان متخصص در تصمیم‌گیری‌های شوراهای اسلامی روستاها و سایر دستگاه‌های اجرایی خدمات‌رسان به مناطق روستایی افزایش پیدا کند. بر همین اساس، ضرورت دارد بدنه‌ای کارشناسی تحت عنوان «امور جوانان روستایی» با محوریت مدیریت جهاد کشاورزی شهرستان‌ها در ذیل کمیته برنامه‌ریزی شهرستان‌ها شکل بگیرد. کمیته برنامه‌ریزی شهرستان‌ها موظف است به‌صورت ماهیانه، پیشنهادها و راهکارهای ارائه‌شده در این بدنه را در جلسه‌ای با حضور نماینده آن بررسی و به تصویب برساند. همچنین، ستاد امور جوانان و نخبگان وزارت جهاد کشاورزی تا زمان تشکیل «سازمان پیشرفت و آبادانی روستاها و امور عشایری» مسئولیت راه‌اندازی، پیگیری و نظارت بر اجرای پیشنهادها را بر عهده خواهد داشت. بعد از تشکیل سازمان مذکور، «ستاد امور جوانان و نخبگان وزارت جهاد کشاورزی» فعالیت‌های خود را در هماهنگی با دبیرخانه هماهنگ‌کننده اقدامات و برنامه‌های نهادهای دولتی و عمومی این سازمان که در ادامه مورد اشاره قرار می‌گیرد به انجام می‌رساند.

■ **ترویج ارزش‌ها و مزیت‌های زندگی در روستا و معرفی جوانان موفق روستایی:** در این زمینه ضرورت دارد تا وزارت جهاد کشاورزی با همکاری صداوسیما جمهوری اسلامی ایران و دیگر دستگاه‌های مربوطه، برنامه‌های ترویجی مربوطه را تعریف و عملیاتی سازند. محور برنامه‌های مذکور می‌تواند موضوعاتی از جمله، ترویج مزیت‌ها و ارزش‌های زندگی در مناطق روستایی، آشنایی با اقتصاد روستایی و فرصت‌های کارآفرینی آن و معرفی تجارب جوانان موفق روستایی و انتقال تجارب کسب و کار بزرگسالان به جوانان باشد.

■ **تقویت سرمایه‌های معنوی و توانمندسازی روان‌شناختی جوانان روستایی:** سازمان بسیج مستضعفان با همکاری سازمان تبلیغات اسلامی و وزارت جهاد کشاورزی باید برنامه ویژه‌ای را برای تقویت عزت‌نفس، بهبود روحیه پشتکار، تاب‌آوری، امید به آینده، توان حل مسئله، روحیه جهادی، ایثارگری، ظلم‌ستیزی و عدالت‌خواهی و دیگر موارد تدوین و اجرایی کنند.

■ **تحلیل نگرش‌ها، ترجیحات و نیازهای جوانان روستایی از طریق طراحی و اجرای پیمایش ملی:** در این باره ضرورت دارد تا وزارت جهاد کشاورزی با همکاری وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، «پیمایش ملی جوانان روستایی» را با محوریت موضوعاتی چون بررسی آمال، آرزوها، ترجیحات و فشارهای ذهنی جوانان روستایی و همچنین بررسی تمایل این گروه به ترک از روستا، تعریف و به اجرا برسانند. در راستایی همسویی با مقتضیات زمانی، لازم است چنین پیمایشی در بازه‌های زمانی مناسب (۵ تا ۱۰ سال) به‌روزرسانی شود.

■ **تشکیل دبیرخانه هماهنگ‌کننده اقدامات و برنامه‌های نهادهای دولتی و عمومی در «سازمان پیشرفت و آبادانی روستاها و امور عشایری»:** موزاری و عدم هماهنگی، یکی از دلایل مطلوب نبودن اقدامات دولتی و نهادهای انقلابی در ارتباط با توسعه روستایی است. بر طبق موازین بند «الف» ماده (۵۱) **قانون برنامه هفتم پیشرفت**، پیش‌بینی شده است تا کلیه امورات مرتبط با توسعه روستایی در وزارت جهاد کشاورزی از طریق سازمانی با عنوان «سازمان پیشرفت و آبادانی روستاها و امور عشایری» به انجام برسد. به نظر می‌رسد با

موضوعیتی که این سازمان در مسئله پیشرفت و آبادانی روستاها پیدا می‌کند، ضرورت خواهد داشت تا کلیه فعالیت‌های مرتبط با جوانان فعال در مناطق روستایی، در هماهنگی با این نهاد و در قالب یک دبیرخانه هماهنگ‌کننده، تعریف و به انجام برسد. این دبیرخانه موظف خواهد بود تا با ایجاد یک پایگاه داده، به کارگیری جوانان و ایده‌های خلاقانه ایشان در مناطق روستایی را رصد و ارزیابی کرده و در تعامل با دستگاه‌های مربوطه اقدامات لازم را پیش‌بینی و به انجام برساند.

شایان ذکر است که دامنه فعالیت‌های دبیرخانه هماهنگ‌کننده اقدامات و برنامه‌های نهادهای انقلابی محدود به مناطق روستایی نخواهد بود. ایجاد یک پایگاه داده در جهت شناسایی مهاجران جوانان روستایی و نظارت بر فعالیت آنان در مقاصد مهاجرتی، یکی از اقدامات مهم این دبیرخانه خواهد بود. در این چارچوب است که پیگیری و ساماندهی وضعیت شغلی، مسکن و تحصیلات مهاجران نیز مدنظر قرار می‌گیرد.

۲. تدوین احکام قانونی تسهیلگر در زمینه شکوفاسازی توان جوانان روستایی: همان‌طور که بررسی شد، قوانین مرتبط با جوانان روستایی غالباً به یکی از مسائل جوانان محدود شده‌اند و احکام قانونی جامعی در این خصوص موجود نیست. از طرفی ساماندهی و پایداری اقدامات در این حوزه نیازمند پشتوانه قانونی است که فراتر از یک طرح دولتی باشد. تعریف سازوکار ایجاد اشتغال و توسعه کارآفرینی به نحوی که در «برنامه اقدام جامع جذب و به کارگیری جوانان در مناطق روستایی» مورد اشاره قرار گرفت، تأمین زمین و زیرساخت‌های تولیدی مورد نیاز، تأمین مسکن، ارتقای مشارکت و نقش آفرینی اجتماعی - سیاسی جوانان، حمایت از استارت‌آپ‌ها و شرکت‌های نوآور و دانش‌بنیان در مناطق روستایی، بهبود زیرساخت‌های اطلاعاتی و فناوری ارتباطات، سازوکار ارتباط دانشجویان و دانش‌آموختگان با جامعه روستایی و بخش کشاورزی، تعریف مشوق برای مهاجرت معکوس و موارد مشابه دیگر، از جمله محورهایی هستند که در تدوین ضوابط قانونی ضرورت دارد مورد توجه قرار بگیرند. بهترین رویکرد آن است که احکام مورد نیاز، در قالب طرح جامع توسعه روستایی کشور به شماره ثبت ۳۵ مورد توجه قرار گیرند.

همچنین ضرورت دارد ماده (۲۳) «**قانون افزایش بهره‌وری بخش کشاورزی و منابع طبیعی (مصوب ۱۳۸۹/۰۵/۱۹)**» به نحوی اصلاح شود که دوره‌های عملی کارورزی برای دامنه وسیع‌تری از رشته‌های مرتبط با کشاورزی و منابع طبیعی و توسعه روستایی تعریف گردد. همان‌طور که در آسیب‌شناسی ماده قانونی مذکور در بخش پیشینه تقنینی اشاره شد، این ماده قانونی، دوره‌های کارورزی عملی را محدود به رشته‌های مرتبط با بخش کشاورزی و منابع طبیعی در مقطع کارشناسی کرده و از دیگر رشته‌های مرتبط با توسعه روستایی و نیز سایر مقاطع تحصیلی غفلت شده است.

به‌طور خلاصه، پیشنهادهای سیاستی این گزارش به شرح جدول (۲) است.

جدول ۲. توصیه‌های سیاستی گزارش پیرامون ارتقای جایگاه جوانان در مناطق روستایی کشور

ملاحظات	زمان بندی اجرا (کوتاه مدت، میان مدت، بلندمدت)	دستگاه معین	دستگاه متولی	الزامات و قیود اجرایی	توصیه سیاستی	نوع توصیه		ردیف
						اصلاح**	تداوم*	
	کوتاه مدت	وزارت ورزش و جوانان، وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی، وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، سازمان برنامه و بودجه، معاونت علمی، فناوری و اقتصاد دانش بنیان ریاست جمهوری، سازمان نظام مهندسی کشاورزی و منابع طبیعی ایران، نهادهای انقلابی، سمن‌ها و گروه‌های جهادی	وزارت جهاد کشاورزی	تعریف ساز و کار تخصصی کار آفرینی، بهره‌گیری از تجارب موفق گذشته، بهره‌گیری از قابلیت‌های شرکت‌های تعاونی روستایی، شرکت‌های سهامی زراعی و کشت و صنعت‌ها، تعریف بسته‌های تشویقی در زمینه‌هایی چون تأمین زمین و زیرساخت‌های مورد نیاز برای تولید، تأمین مسکن، جذب استارت‌آپ‌ها و غیره، ارتقای مشارکت سیاسی جوانان روستایی، اطلاع از خواست و نیازهای جوانان روستایی، تشکیل دبیرخانه هماهنگ‌کننده اقدامات و برنامه‌های نهادهای دولتی و عمومی.	تدوین و اجرا «برنامه اقدام جامع جذب و به‌کارگیری جوانان در مناطق روستایی»	*		۱
	کوتاه مدت	ستاد امور جوانان و نخبگان وزارت جهاد کشاورزی، استانداری‌ها، فرمانداری‌ها، مدیریت جهاد کشاورزی شهرستان‌ها، شوراهای اسلامی و دهیاری‌های روستاها	وزارت جهاد کشاورزی	تعریف ساز و کاری قانونی و شفاف در جهت دریافت ایده‌های جوانان و نخبگان روستایی و حمایت از اجرای آنها به‌دور از کاغذبازی‌های اداری	فراهم کردن زمینه‌های اثربخشی جوانان در تصمیم‌گیری‌های عمومی مرتبط با روستا از طریق تشکیل بدنه‌ای کارشناسی در زمینه «امور جوانان روستایی» در ذیل کمیته برنامه‌ریزی شهرستان‌ها	*		۲

ملاحظات	زمان‌بندی اجرا (کوتاه‌مدت، میان‌مدت، بلندمدت)	دستگاه معین	دستگاه متولی	الزامات و قیود اجرایی	توصیه سیاستی	نوع توصیه		ردیف
						اصلاح**	تداوم*	
احکام مورد نیاز، در قالب طرح جامع توسعه روستایی کشور به شماره ثبت ۳۵ مورد توجه قرار گیرد.	میان‌مدت	وزارت جهاد کشاورزی، وزارت ورزش و جوانان، وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی، وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، سازمان برنامه‌بودجه، سازمان نظام مهندسی کشاورزی و منابع طبیعی ایران، نهادهای انقلابی و سازمان بسیج سازندگی	مجلس شورای اسلامی	تعریف سازوکار ایجاد اشتغال و توسعه کار آفرینی، تأمین زمین و زیرساخت‌های تولیدی مورد نیاز، تأمین مسکن، ارتقای مشارکت و نقش آفرینی اجتماعی - سیاسی جوانان، حمایت از استارت‌آپ‌ها و شرکت‌های نوآور و دانش‌بنیان در مناطق روستایی، بهبود زیرساخت‌های اطلاعاتی و فناوری ارتباطات، سازوکار ارتباط دانشجویان و دانش‌آموختگان با جامعه روستایی و بخش کشاورزی، تعریف مشوق برای مهاجرت معکوس و موارد مشابه دیگر	تدوین احکام قانونی تسهیلگر در زمینه شکوفاسازی توان جوانان روستایی	*		۳
	کوتاه‌مدت	وزارت جهاد کشاورزی، وزارت علوم، تحقیقات و فناوری	مجلس شورای اسلامی	گسترش دوره‌های عملی کارورزی برای دامنه وسیع‌تری از رشته‌های مرتبط با کشاورزی و منابع طبیعی و توسعه روستایی	اصلاح ماده (۲۳) « قانون افزایش بهره‌وری بخش کشاورزی و منابع طبیعی (مصوب ۱۳۸۹/۰۵/۱۹) »	*		۴

* تداوم یا تقویت آیت‌ها یا اقدامات.
** پیشنهاد اصلاح قانون، اصلاح رویه‌ها یا ایجاد سازوکارها.

مأخذ: همان.

[1] International Labour Organization (ILO). (2024). Elevating the potential of rural youth: Paths to Decent Jobs and Sustainable Futures. available at: <https://www.ilo.org/publications/elevating-potential-rural-youth-paths-decent-jobs-and-sustainable-futures-1>.

[۲] سرشماری‌های عمومی نفوس و مسکن ۱۳۳۵ تا ۱۳۹۵ و آمارگیری جاری جمعیت، ۱۳۷۰.

[۳] مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی (۱۴۰۱). ارزیابی عملکرد دولت دوازدهم در خصوص تأسیس شهرستان، بخش، دهستان و شهر از منظر مطابقت با قوانین موجود. شماره مسلسل ۱۸۳۰۲.

[۴] بر طبق آمار ارائه شده از معاونت توسعه روستایی و مناطق محروم ریاست جمهوری.

[۵] بر اساس داده‌های سایت: <https://population.un.org/wup/Country-Profiles>.

[6] White, Ben. (2020). IFAD Research Series 48: Rural Youth, Today and Tomorrow. Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3567742> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3567742>.

[۷] مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی (۱۴۰۲). ضرورت ساماندهی حرکت‌های جهادی در کشور در مسیر توسعه روستایی و عشایری، شماره مسلسل ۱۹۲۰۴، قابل دسترس در: <https://rc.majlis.ir/fa/report/show/1781051>.

[۸] مرکز آمار ایران (۱۴۰۲). نتایج طرح آمارگیری نیروی کار، دفتر جمعیت، نیروی کار و سرشماری.

[۹] سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی (۱۴۰۱). شرکت‌های دانش‌بنیان در بخش کشاورزی، فصلنامه اثربخشی بازتاب تات، دوره ۵، ش ۱۵.

[۱۰] بر اساس اطلاعات ارائه شده در خبرگزاری مهر به آدرس: mehrnews.com/xXDVJ.

[۱۱] مرکز آمار ایران (۱۴۰۳). چکیده نتایج طرح آمارگیری نیروی کار در پاییز ۱۴۰۳، قابل دسترس در: <https://amar.org.ir/work#54250>.

[۱۲] مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی (۱۴۰۲). راهبری توسعه کارآفرینی دانش‌بنیان در مناطق روستایی و عشایری، شماره مسلسل ۱۹۵۲۲، قابل دسترسی در: <https://rc.majlis.ir/fa/report/show/1792857>.

[۱۳] یعقوبی فرانی، احمد و مهرناز، خیاطی (۱۴۰۱). اشتغال‌پذیری جوانان روستایی و مهارت‌های دیجیتال، علوم ترویج و آموزش کشاورزی ایران، جلد ۱۸، ویژه‌نامه. [۱۴] همتیان، محمدجواد و زهرا، اطهری (۱۴۰۲). واکاوی دلایل کاهش تمایل جوانان روستایی به شغل کشاورزی (مورد مطالعه: دهستان چله، شهرستان گیلان غرب)، نشریه مطالعات کارآفرینی و توسعه پایدار کشاورزی، دوره ۹، ش ۳، شماره پیاپی ۱۸.

[۱۵] احمدی، اصغر و جعفر، یعقوبی و بهمن، خسروی‌پور (۱۴۰۱). عوامل مؤثر بر انگیزه مهاجرت جوانان روستایی بخش کشاورزی به شهر، مورد: دانشجویان رشته‌های کشاورزی دانشگاه زنجان، فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی، سال یازدهم، شماره اول (پیاپی ۳۹).

[۱۶] سجاسی قیداری، حمدالله و ریحانه، سعادت‌تی (۱۳۹۸). عوامل و مؤلفه‌های تأثیرگذار بر افزایش تعلق مکانی و ماندگاری جوانان در محیط‌های روستایی (مطالعه موردی: دهستان فضل شهرستان نیشابور)، نشریه علمی-پژوهشی جغرافیا و برنامه‌ریزی، سال ۲۳، ش ۶۹.

[۱۷] خنوه، نوید (۱۳۹۴). نگاهی به تجربه متفاوت «باشگاه کشاورزان جوان» در توسعه روستایی، فصلنامه سیاست‌نامه علم و فناوری، دوره ۵، ش ۳.

[۱۸] قانون راجع به واگذاری زمین به تحصیل کرده‌های کشاورزی، مصوب ۱۳۳۸/۱۰/۲۲، قابل دسترس در:

<https://rc.majlis.ir/fa/law/show/94880>

[۱۹] قانون حمایت از توسعه و ایجاد اشتغال پایدار در مناطق روستایی و عشایری با استفاده از منابع صندوق توسعه ملی، مصوب ۱۳۹۶/۰۵/۳۱، قابل دسترس در:

<https://rc.majlis.ir/fa/law/show/1032082>

[۲۰] قانون حمایت از خانواده و جوانی جمعیت، (مصوب ۱۴۰۰/۰۷/۲۴)، قابل دسترس در: <https://rc.majlis.ir/fa/law/show/1678266>

[۲۱] بیانیه «گام دوم انقلاب» خطاب به ملت ایران، ابلاغی ۱۳۹۷/۱۱/۲۲، قابل دسترس در: <https://khl.ink/f/41673>

[۲۲] سیاست‌های کلی نظام در بخش مشارکت اجتماعی، مصوب ۱۳۷۹/۱۱/۰۸، قابل دسترس در: <https://maslahat.ir/0001LG>

- [۲۳] سیاست‌های کلی نظام در بخش کشاورزی (مصوب ۱۳۸۴/۰۴/۱۱ – ابلاغی ۱۳۹۱/۰۹/۲۹)، قابل دسترس در: <https://maslahat.ir/0001LS>
- [۲۴] سیاست‌های کلی جمعیت، ابلاغی ۱۳۹۳/۰۲/۳۰، قابل دسترس در: <https://farsi.khamenei.ir/news-content?id=26440>
- [25] Glass, J. (2022). The future of youth in rural areas: responsibilities of local and regional authorities: Expert report to the Council of Europe Congress of Regional and Local Authorities Current Affairs Committee.
- [26] Şerban, A. M., and R. Braziené. (2021). Young people in rural areas: Diverse, ignored and unfulfilled, available at: <https://pjp-eu.coe.int/documents/42128013/106317733/Rural-youth-study.pdf/1fde9ee6-48ce-a2f7-2985-124b44ae46e7>.
- [27] Naafs, Suzanne and Tracey Skelton. (2018). Youthful futures: education, aspirations and employment in Asia. *Children's Geographies* 16 (1), pp. 1-14.
- [28] Trivelli, C., & Morel, J. (2021). Rural youth inclusion, empowerment, and participation. *The Journal of Development Studies*, 57(4), 635-649.
- [29] White, B. (2018). Rural youth and development: Towards inclusive policies. *The Journal of Development Studies*, 54(3), 381–397. <https://doi.org/10.1080/00220388.2018.1425390>.
- [30] United Nations Development Programme. (2018). Promoting youth participation in rural development: A guide for practitioners. New York.
- [31] Corboy, J. T., Warner, L. A., & Bengé, M. (2019). Perspectives on Place-Based Local Leadership Programs: Fostering Leadership and Community Attachment in Youths. *The Journal of Extension*, 57(4), Article 25. <https://doi.org/10.34068/joe.57.04.25>.
- [32] Rodríguez-Díaz, P., Almuna, R., Marchant, C., Heinz, S., Lebuy, R., Celis-Diez, J. L., & Díaz-Siefer, P. (2022). The Future of Rurality: Place Attachment among Young Inhabitants of Two Rural Communities of Mediterranean Central Chile. *Sustainability*, 14(1), 546. <https://doi.org/10.3390/su14010546>.
- [33] Bernsen, N. R., Crandall, M. S., Leahy, J. E., Abrams, J. B., & Colocousis, C. R. (2022). Do rural youth want to stay rural? Influences on residential aspirations of youth in forest-located communities. *Community Development*, 53(5), 566–584. <https://doi.org/10.1080/15575330.2021.1998170>.
- [34] Osman, S., & Brennan, M. (2021). Leadership development and sense of place: A focus on rural youth engagement. *Journal of Community Development*, 52(3), 341–357. Retrieved from <https://www.tandfonline.com>.
- [35] OECD. (2023). "The G20 initiative for rural youth employment: A better future for rural youth", OECD Development Policy Papers, No. 48, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/ac173afe-en>.
- [36] Food and Agriculture Organization. (2018). 20 success stories of agricultural innovation from the innovation fair, The International Symposium on Agricultural Innovation for Family Farmers.
- [۳۷] براساس اطلاعات موجود در سایت: <https://www.ziraatbank.com.tr/en/corporate/agriculture/other-loans/young-farmer-loans>
- [۳۸] براساس اطلاعات موجود در سایت‌های <https://www.indiafilings.com/learn/scheme-for-innovation-and-agri-entrepreneurship-development> و <https://www.startupindia.gov.in>
- [۳۹] براساس اطلاعات موجود در سایت: <https://www.chinadaily.com.cn/a/202208/12/WS62f58ab5a310fd2b29e71b71.html>
- [۴۰] مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی (۱۳۹۷). اظهار نظر کارشناسی در باره: «طرح انتزاع امور جوانان از وزارت ورزش و جوانان و تشکیل سازمان ملی جوانان» (کلیات)، شماره مسلسل ۱۶۴۶۴، قابل دسترس در: <https://rc.majlis.ir/fa/report/show/1146104>

- [۴۱] براساس اطلاعات موجود در سایت بنیاد برکت ستاد اجرایی فرمان حضرت امام (ره) به آدرس: <http://barakatfoundation.com/fa>
- [۴۲] بیات، فاطمه و فرضی‌زاده، زهرا (۱۴۰۲). ارزیابی طرح‌های اشتغال‌زایی کمیته امداد امام خمینی با رویکرد توان‌افزایی (سه روستای چمن سلطان، دوزان و سنگ سفیدارامنه در شهرستان الیگودرز). فصلنامه انسان‌شناسی، سال ۲۰، ش ۳۷.
- [۴۳] دوستی سبزی، بهزاد؛ الهی، صفورا و لیلا، کشتکار (۱۴۰۱). طراحی سیاست‌های توسعه مشاغل نوآورانه در ایران: مطالعه موردی برنامه‌های اولویت‌دار کمیته امداد امام خمینی (ره)، فصلنامه مطالعات راهبردی سیاستگذاری عمومی، دوره ۱۲، ش ۴۵.
- [۴۴] مرادیان، محمد و شیرپور، وحیده (۱۳۹۸). گستره اقدامات بنیاد مستضعفان در جهت توسعه کارآفرینی روستایی در مناطق محروم. همایش تجربه‌کاوی اقتصاد مقاومتی.
- [۴۵] پرتال رسمی بسیج سازندگی به آدرس: <https://sazandegi.ir>
- [۴۶] پرتال رسمی مؤسسه آموزش و ترویج کشاورزی به آدرس: <https://oace.iate.ir/fa-IR/oace.iate>
- [۴۷] براساس اطلاعات در سایت صندوق کارآفرینی امید به آدرس: <https://www.karafariniomid.ir/s/mfaMY8>
- [۴۸] براساس اطلاعات موجود در سایت باشگاه کشاورزان جوان به آدرس: <https://www.irbkj.ir>
- [۴۹] وزارت جهاد کشاورزی (۱۴۰۲). ویژه‌نامه دومین مراسم بازگشایی و افتتاحیه هنرستان‌های وابسته وزارت جهاد کشاورزی (شماره ۲)، سال تحصیلی ۱۴۰۱-۰۲، سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی، معاونت آموزش و ترویج.
- [۵۰] خسروی‌پور، بهمن و مهین، اسدالله‌پور (۱۴۰۳). موانع و چالش‌های هنرستان‌های کشاورزی، ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر، ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶.
- [۵۱] پیرامون، علی و برادران، مسعود و سواری، مسلم (۱۴۰۱). عوامل مؤثر بر عدم موفقیت هنرستان‌های کشاورزی استان خوزستان: کاربرد نظریه بنیانی، علوم ترویج و آموزش کشاورزی ایران، دوره ۱۸، ش ۲.
- [۵۲] فیضی، شبنم و فرحناز، رستمی (۱۴۰۲). آسیب‌شناسی نظام آموزش مهارتی در هنرستان کشاورزی شهرستان سنج، آموزش و مدیریت کارآفرینی، دوره ۲، شماره ۴ (۵).
- [۵۳] زراع، ابراهیم و شجری، شاهرخ و رحمانی، صفت‌الله و محدث حسینی، سیداحمد و سالم، جلال و لورنس انویه تکیه (۱۴۰۳). ارزشیابی تأثیر طرح سربازان سازندگی در بخش کشاورزی، مجله آموزش و ترویج نوین کشاورزی، دوره دوم، شماره اول.
- [۵۴] مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی (۱۴۰۰). اظهار نظر کارشناسی درباره: طرح «تعیین تکلیف ناظرین کشاورزی بعد از مصوبه سال ۹۰ مجلس شورای اسلامی»، دفتر مطالعات زیربنایی، شماره مسلسل ۲۹۰۱۸۰۵۶.

گزیده سیاستی

در جهت جذب جوانان در مناطق روستایی نیاز است تا یک چارچوبی جامع از برنامه‌ها و اقدامات، تدوین و ملاک عمل قرار گیرد. این چارچوب باید تحت‌عنوان «برنامه اقدام جامع جذب و به‌کارگیری جوانان در مناطق روستایی» تعریف و متعاقباً احکام قانونی مناسب تدوین شود.

مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی

تهران، خیابان پاسداران، روبروی پارک نیاوران (ضلع جنوبی، پلاک ۸۰۲)

تلفن: ۷۵۱۸۳۰۰۰ صندوق پستی: ۱۵۸۷۵-۵۸۵۵ پست الکترونیک: mrc@majles.ir

وبسایت: rc.majles.ir